J. A. C. Tilley: Memorandum Németország és Nagy-Britannia 1892–1904 közötti kapcsolatait illetően. (8326.) Foreign Office, 1905. január 5.

Amikor Mr. Gladstone kabinete 1892-ben[59] hivatalba lépett, a Nagy-Britannia és Németország között fennálló kapcsolatok átmenetileg jók voltak, azok a féltékenységek és félreértések, amelyek az afrikai német gyarmatok létrehozásakor merültek fel, időlegesen lecsillapodtak[60]; de ezeknek a gyarmatoknak az elhelyezkedése olyan volt, hogy a két ország közötti további súrlódások elkerülhetetleneknek tűntek.[i]

Az afrikai gyarmatok.

Akkor is, akárcsak most is ezek a következők voltak: a Guineai-öböl menti Togo és Kamerun, Német Délnyugat-Afrika és Német Kelet-Afrika; mindegyik határos volt egy vagy több szakaszon brit gyarmattal. Német Délnyugat-Afrika tengerpartjának centrumában ott volt Walvis Bay[61], s miközben a németek kezdettől fogva elutasították a brit gyarmat jelenlétét az övék közepén; úgy hasonlóképp elutasították a Fokföldiek azt, hogy Walvis Bay-t egy német gyarmat zárja körül. Az itteniek Német Délnyugat-Afrika iránti keserűsége azokban a Berlint folyamatosan ingerlő pletykákban nyilvánult meg, amelyeket e gyarmat szegénységéről és rossz irányításáról terjesztettek.

A németeknek további bosszúságra adott okot, hogy 1884-ben – éppen időben ahhoz, hogy megakadályozzák e terület Németország általi annektálását

---

[59] Gladstone, William E. (1809–1898) liberális angol politikus; 1880–1885 között, majd 1892-től 1894-ig volt brit miniszterelnök. In: BDO p. 340.

[60] Utalás az 1885-ben, 1886-ban és 1890-ben kötött angol-német gyarmati egyezményekre. Az 1885-ös szerződésben Nagy-Britannia és Németország kölcsönösen elismerte egymás nyugat-afrikai birtokait. Az 1886-os konvencióban Kenya lett a briteké, míg az 1890-ben kötött Helgoland-Zanzibár szerződés a briteknek juttatta egész Ugandát is. Németország 1890-ben ezen felül elismerte a Zanzibár és Pemba feletti brit protektorátust is; Németország pedig megkapta a Mafia-szigetet és az északi-tengeri Helgoland szigetét. In: Fage p. 309 és p. 317.

[61] Megegyezik a mai Namibiában található Walvis Bay-jel. V. ö.: Képes Világatlasz p. 205.

– a britek felhúzták lobogójukat a Santa Lucia-öbölben[62], illetve ezt az 1885-ös Szerződés követte, mely e nagyhatalmat, az addig gazdátlan Natal és Delagoa-öböl közötti földsávról kizárta.

Ez is elegendő magyarázat a nézeteltérések sokaságára, különösen ha hozzátesszük, hogy a brit és német gyarmatok közötti határok egyetlen esetben sem voltak véglegesen megállapítva 1892-ben, és a bonyolult tárgyalások, melyek ehhez szükségesek, bár mostanra előrehaladtak ugyan, mégis, sok esetben még nem fejeződtek be.

Dr. Kayser[63].

De volt egy másfajta nehézség is az afrikai kérdések tárgyalásai során ennek az időszaknak az első felében. Ez Dr. Kayser-nek, a Német Külügyminisztérium államtitkárának a személyisége volt, aki politikája kulcsának azt tartotta, hogy Afrikában csak három Hatalom van; Anglia, Franciaország és Németország; és ezek közül kettőnek szükségszerűen össze kell fognia a harmadik ellen, és hogy Németországnak szabad kézzel kell rendelkeznie a szövetkezéshez.

Nyugat-Afrika.

Nyugat-Afrikai birtokait illetően Németország fő célja az volt, hogy egy jobb tengerpartot szerezzen és ennek egy jó „hátországot" biztosítson a Volta folyó bal partjának megszerzésével. Az Arany-part illetve Togo gyarmatok mögött semleges zóna volt, amelyet illetően 1888-ban Németország megígérte, hogy nem fog akadályokat gördíteni az ottani kereskedelem elé.[ii] Ezt az ígéretét azonban nem tartotta be; ráadásul a bajhoz, amit a brit és német gyarmatok közötti súrlódás okozott, az a gyanú is társult, hogy Németország hátrányunkra intrikál Franciaországgal.

1893 júniusában a francia beavatkozást megelőzendő, Őfelsége Kormánya Közös Biztosok kiküldését ajánlotta a Német Kormánynak, hogy bennszülött törzsfőkkel kötött szerződésekkel osszuk fel e semleges zónát. Németország végül visszautasította ezt az ajánlatot, azt állítva, hogy neki már vannak hatályos szerződései, habár tény, hogy a valóságban semmiféle megfelelő egyezménye nem volt. Mindezeknek megfelelően, Őfelsége Kormánya Mr. Fergu-

---

[62] Ma a Dél-Afrikai Köztársaság Kwa-Zulu Natal tartományában található. V. ö.: Képes Világatlasz p. 205.

[63] Paul Kayser a Német Külügyminisztérium helyettes államtitkára volt 1890–1896 között. In: BDO p. 341.

sont[64], mint Anglia biztosát kiküldte, hogy Őfelsége Kormányának szolgálatában megkösse azokat a szerződéseket, melyeket más körülmények között a Közös Bizottságnak kellett volna megkötnie. A Német Kormány hozzájárult Mr. Ferguson kiküldéséhez, de folyamatosan gondokat okozott azzal, hogy panaszkodott Mr. Ferguson szerződései ellen; és meggyőzte Őfelsége Kormányát arról, hogy a kész szerződéseket egészítsük ki azon az alapon, hogy azok nem világosak és a német jogokat hátrányosan érintik. Dr. Kayser szavaival, „ha ő felállna és felolvasná őket a Reichstag Külügyi Bizottságában, dinamittal robbantanák fel ott helyben."[iii] Eközben a togoi helyi hatóságok egy biztost küldtek ki, hogy saját szakállukra kössenek szerződéseket, és ez az ügynök britellenes politikájában odáig ment, hogy lefoglalta és elvitte a Mr. Ferguson és Salaga király közötti szerződést. A londoni német ügyvivő elhozta ezt a szerződést a Külügyminisztériumba és kijelentette, hogy ez az egyezmény kárt okoz a német érdekeknek; ez a szerződés is ki lett egészítve. A németek ugyancsak nagy nehézségeket támasztottak azon szerződések kapcsán is, amelyeket Mr. Ferguson a zónán kívül eső területek vonatkozásában kötött; különösen az általuk Csánoföldnek nevezett területre tartottak igényt, annak ellenére, hogy ilyen nevű törzsszövetség nyilvánvalóan nem létezett, illetve földrajzi határai se voltak e területnek; mégis e követelésüket hol Angliával, hol Franciaországgal szemben felváltva alkalmazták. Végül 1894 novemberében Őfelsége Kormánya ebben a pontban is „feltétel nélkül letette a fegyvert", azáltal, hogy hatályon kívül helyezte Mr. Fergusonnak a semleges zóna keleti felében élő törzsekkel kötött szerződéseit.

Ezért tehát Őfelsége Kormánya semmiféle olyan kompromisszumellenes viselkedéssel nem volt vádolható, ami Nyugat-Afrikát illetően a két ország közti neheztelést előidézhette volna.

Ezalatt, ez év (1894) márciusában, Németország egyezséget kötött Franciaországgal, ami azt eredményezte, hogy ez utóbbi Hatalom hozzájutott az Alsó-Nigerbe torkolló Benue folyó egyik ágához, és így lehetővé vált számára, hogy a folyami[65] Hatalom pozícióját követelje [magának].[iv] Ezt a pozíciót eddig egyedül Anglia birtokolta és Őfelsége Kormánya aggódva próbálta elkerülni azokat a nehézségeket, amelyek a franciák színrelépésével előreláthatóak voltak. Dr. Kayser azt mondta Mr. Gosselin[66]-nek, hogy ez Németország válasza

---

[64] Mr. Ferguson, T. B. (1841–1922) nem volt hivatásos diplomata, ennek ellenére Nagy-Britannia rendkívüli és teljhatalmú követe volt Nyugat-Afrikában 1893-ban. In: BDO p. 340.

[65] Értsd: Niger folyó. [ford.]

[66] Gosselin, L. (1864–1936) brit diplomata; 1908–1912 között brit külügyi helyettes államtitkár; 1902–1905 között lisszaboni brit nagykövet volt. In: BDO p. 340.

volt arra a számtalan visszautasításra, amelyet Angliától több év óta minden, gyarmati expanzióhoz kapcsolódó kérdésben kapott.

Kelet-Afrikában az ügyek állása még kevésbé volt kielégítő, mint Nyugat-Afrikában.

Zanzibár.

Zanzibárban, Németországnak a szultánnal kötött 1885-ös szerződés[67] területen kívüli jogokat biztosított, amelyek folytonos viták forrásai lettek.[v] Az átvizsgálás alóli mentességükre hivatkozó német hajók ugyanis lehetetlenné tették Őfelsége Kormánya számára, hogy teljesítse azokat a kötelezettségeit, amelyek véleménye szerint rá, mint Protektor Hatalomra, a Brüsszeli Egyezmény[68] értelmében hárultak, de mindazonáltal Németország mégis fenntartotta ezt az igényét.

Vitu[69].

Vituban, amelyet 1890-ben vettünk át Németországtól, a jogosulatlan német beavatkozás azon a mondvacsinált kifogáson alapult, hogy az a Zanzibári Szultanátus adminisztrációja alatt áll, ahelyett, hogy önálló szultanátusként kezelnénk; és a Német Kormány – viszonzásul a beavatkozásról való lemondásáért – német alattvalók „abszurd" igényeire hivatkozva a település visszaszerzésére[70] törekedett.[vi] A nehézséget Őfelsége Kormánya végül úgy oldotta meg, hogy ő maga vette át a terület irányítását.

---

[67] Ez a bizonyos szerződés egy német hadihajó fenyegetésének árnyékában született meg; majd ezt 1887-ben egy újabb egyezményben erősítette meg Németország és Zanzibár Szultánja. In: Sík p. 352.

[68] A Brüsszeli Egyezményt az európai gyarmattartó hatalmak kötötték egész Afrika befolyási övezetekre való felosztásáról. Ebben Zanzibár Brit Kelet-Afrika része lett. Sík p. 355.

[69] Vitu a mai Kenya területén található település, Mombasa-tól északra. V. ö.: Képes Világatlasz p. 203.

[70] A terület még 1884-ben egy furcsa szerződéssel került német tulajdonba. Lásd Sík p. 359.

Delagoa[71].

A Német Kormány nagy gyanakvással és gyanúval viseltetett Nagy-Britannia iránt az afrikai portugál gyarmatokkal kapcsolatban is, azt tételezvén fel, hogy terveink vannak azokkal, és gróf Hatzfeldt[72] alkalmat talált arra, hogy közölje Lord Kimberley[73]-vel, hogy ha ez a gyarmatbirodalom szétesne, Németország nem engedhetné meg, hogy az brit területté váljon.[vii] Ezen érzések által inspiráltan, a Német Kormány támogatta a Transvaali Kormánynak a „Delagoa-öböl" vasút megszerzésére irányuló törekvéseit, melyet majd német tőke részvételével [gondoltak] megépíteni[74].

Az erre a vasútra szóló koncessziót eredetileg egy Egyesült Államokbeli állampolgár, később egy angol-amerikai társaság birtokolta, de ezt a Portugál Kormány megvonta a társaságtól, s magának szerezte meg a vasutat, és megállapodást is kötött Transvallal a vonal Pretoriáig és Johannesburgig történő meghosszabbításáról. Ezen eljárás ellen a brit és az amerikai kormány is panasszal élt, és Svájcot kérték fel döntőbíráskodásra. Mr. Rhodes[75] 1893 márciusában megtudta,[viii] hogy a Transvaali Kormány, Németország támogatásával, „megjelent a színen", hogy a „Delagoa-öböl" vasutat a Portugál Kormánytól megvásárolja; és ezért Őfelsége lisszaboni követét azonnal arra utasították, hogy vonja kétségbe Portugália azon jogát, hogy a vasutat Őfelsége Kormányának beleegyezése – amely viszont a döntőbíráskodás eredményétől függ – nélkül elidegeníthesse. A Portugál Kormány elállt az eladástól, de a Német és a Transvaali Kormány egy rövid ideig még folytatták próbálkozásaikat, és 1894 októberében a lisszaboni német követ a „Delagoa-öböl" vasút kérdéséről szóló titkos memorandumot[ix] adott át a Portugál Kormánynak, amelyben hangsúlyozták Németország ezzel kapcsolatos aggodalmait, és kifejezésre jutatták

---

[71] A Delagoa-öböl (Lourenço Marques), a mai mozambiki főváros, Maputo kikötője. V. ö.: Képes Világatlasz p. 205.

[72] gróf Hatzfeldt, német diplomata; 1885–1901 között Németország londoni nagykövete volt. In: BDO p. 341.

[73] Lord Kimberley, polgári nevén Wadehouse, J.; brit külügyminiszter volt 1894–1895-ben. In: BDO p. 341.

[74] A Pretoriából a Delagoa-öbölbe tartó vasút megépítése angolellenes élű volt, hiszen tönkretette a fokföldi brit vasútvonalakat, lévén azoknál sokkal kedvezőbb pozícióban volt az arany és gyémánt tengerhez való kiszállításához. Ha mindehhez hozzátesszük, hogy Fokföld állami bevételeinek fele a vasútakból származott, akkor válik igazán érthetővé a kérdés fontossága. Részletesebben lásd Sík pp. 397–399 és Fage p. 324.

[75] Rhodes, Cecil (1853–1902) brit politikus, 1890–1896 között Fokföld miniszterelnöke volt. In: Diószegi p. 578.

azon nyomatékos óhajukat, hogy a berni bizottság[76] ítéletének kihirdetése után azonnal a Német Kormánynak kell az elsőnek lennie, amelyet a Portugál Kabinet bizalmába fogad egy egyeztetett cselekvési vonal elfogadásának céljából. Az előterjesztésre nem válaszoltak [a portugálok].

1894 szeptemberében bennszülött felkelés tört ki Lourenço Marques-ban, amelyet Berlin és Lisszabon Mr. Rhodes intrikáinak tulajdonított, és Őfelsége Konzulja a portugál hatóságokkal való konzultálás nélkül elrendelte 20 kék kabátos[77] partraszállását a konzulátus védelmére. A portugálok tiltakoztak, és Őfelsége Kormánya megrótta a konzult, hogy akciója inkorrekt volt.[x] Viszont ugyanakkor Őfelsége Kormánya, tiltakozásával, megakadályozta a transvaali önkéntesek beavatkozását.[xi] Őfelsége konzuljának cselekedetéről a Német Kormány azt jegyezte meg, hogy ez egy újabb bizonyíték, hogy Őfelsége Kormányának tervei vannak a portugál területekkel.

Eközben viszont ők két hadihajót küldtek a Delagoa-öbölbe, hogy – von Marschall báró[78] állítása szerint – megvédjék „az érintett, széles körű német érdekeltségeket, mind a parton mind Transvaalban."[xii]

Szamoa[79].

Afrikán kívül Németország legfőbb vágya Szamoa volt. Az 1887-ben Washingtonban tartott konferencián, amelyen az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Németország vett részt, Őfelsége Kormánya amellett foglalt állást, hogy az a Hatalom (Németország), amely túlnyomó többségű érdekeltséggel bír a szigeteken, kapjon jogot azok egyedüli irányítására, de az Egyesült Államok Kormánya nem fogadta el ezt az javaslatot, és az elkövetkező években Őfelsé-

---

[76] A fent említett brit-amerikai kérésre, a „Delagoa-öböl" vasút ügyében létrejött döntőbíróság elnevezése. Ez ítéletében elmarasztalta Portugáliát és egy millió font kártérítés fizetésére kötelezte Nagy-Britannia számára, de a koncesszió joga Portugáliánál maradt, aki oda is ítélte azt egy holland társaságnak (*Netherland South African Railway Co.*). In: BDO p. 85.

[77] Brit tengerészgyalogos.

[78] Marschall, von A. báró (1836–1912) német politikus és diplomata; 1890–1897 között német külügyi államtitár, 1897–1912 között konstantinápolyi, 1912-ben londoni német követ volt. In: BDO p. 343.

[79] A Szamoa-szigetek értékét az adta, hogy a szigetek nagyon kedvező stratégiai helyzetűek, hiszen nagyjából egyenlő távolságra helyezkednek el a három kontinens (Ázsia, Dél-Amerika és Ausztrália) között, ezért a gőzhajók számára kiváló szénfelvevő állomás lehettek. Erről lásd: Tirpitz admirális von Bülownak írt telegramja, 1899. október 11-én. In: GDD Vol. IV. XIV. 660. p. 73.

ge Kormányára nagy hatással volt az efféle megoldással ellenszenvező Ausztrália és Új-Zéland.

Németország elfogadta a konferencia döntését, de a német cselszövések Szamoán nem szűntek meg.[xiii] 1894 júniusában Őfelsége konzulja azt jelentette, hogy a németek a bennszülötteket arra akarják rávenni, hogy kérjenek német védelmet, valamint a közhiedelem szerint a németek a lázadókat[80] lőszerrel is ellátják. A városi[81] elnök, M. Schmidt, minden ügyről egyedül csak a német konzullal[82] tanácskozott. Dr. Kayser – megkísérelvén bebizonyítani, hogy a német kereskedelmi érdekek fölényben vannak – azt mondta Mr. Gosselin-nek, hogy negyven német ültetvény van a Szamoa-szigeteken, és gróf Hatzfeldt azt állította Lord Kimberley-nek, hogy egy brit ültetvény sincs ott; úgy tűnik, az igazság az volt, hogy négy német és három brit ültetvény volt ott.[xiv]

Egyiptom.

Egyiptomban Németország általában véve támogatta Őfelsége Kormányának politikáját.[xv] 1892 elején Taufik Khedive[83] halálakor, amikor a Porta az új fermán-nal[84] kapcsolatban nehézségeket akart támasztani, a német nagykövet Őfelsége Kormányának tetsző tanácsot adott a Portának.[xvi] Majd az év vége felé, amikor az Egyiptomi Kormány az adósság-átalakításból[85] származó gazdasági többletbevétele egy részét hadserege létszámának növelésére szándékozott fordítani,[xvii] a javaslat elnyerte Németország támogatását, s emiatt Őfelsége Kormánya ki is fejezte nagy elégedettségét. Másrészről azonban Németország februárban azirránt nyugtalankodott, hogy Nagy-Britannia és Törökország között egyezség jöhet létre az egyiptomi kérdésről, és azt tanácsolta a Portának,

---

[80] 1893–1894 folyamán polgárháború dúlt Szamoán, a törvényes uralkodó Malietoa Laupepa és Matafaa, a trónkövetelő között. A küzdelemben Malietoa kerekedett felül, és Matafaa-t és legfőbb híveit német hadihajókon a Marshall-szigetek egyikére, a Manono szigetre szállították. In: GDD p. 42.

[81] Apia városáról, a Szamoa-szigetek legjelentősebb településéről van szó. [ford.]

[82] Dr. Rose volt a szamoai német konzul. In: GDD p. 42.

[83] Taufik Khedive 1879–1892 között volt helytartó. In: Benke p. 351.

[84] A *fermán* szultáni kinevező okirat. [ford.]

[85] Adóssága csökkentésére az egyiptomi vezetés még 1879-ben ún. *mukabala*-kölcsönöket bocsátott ki, amelyek leértékelését jelentette, hogy csak 60 %-ban volt azokat az Egyiptomi Kormány hajlandó visszafizetni. Ez az adósságátalakítás illetve az ún. *ruz-name* – eredetileg ez is kölcsön volt – adónak való átnevezéséből származott bizonyos mennyiségű többletbevétele az egyiptomi kormánynak. In: Benke pp. 360–361.

hogy Shakir pasát[86] küldje Londonba megvitatni az ügyet, amely sugalmazás Őfelsége Kormánya számára kellemetlen volt, ellenezte azt.[xviii] [Egyrészről] 1894 áprilisában a német biztos „a legsegítőkészebb" volt Lord Cromerhez[87] az Egyiptomi Kormány[88] és az egyiptomi pénzügyeket felügyelő testület[89] közötti vita rendezésében,[xix] amelyben az olasz biztos csatlakozott francia kollégájához, szembeszegülve az angol, a német és az osztrák megbízottal, és Mr. Gosselin azt az utasítást kapta, hogy fejezze ki Őfelsége Kormánya háláját a Német Kormánynak a német biztos (Richthofen báró[90]) baráti magatartásáért. Másrészről [azonban] júniusban a német megbízott arra használta fel befolyását, hogy meggyőzze a Khedivét[91], hogy utasítson el egy Angliába szóló meghívást, és azt tanácsolta Őmagasságának, hogy inkább Angliát, mint Törökországot sértse meg.[xx]

Lord Rosebery[92].

A Mansion House[93] azévi (1894) bankettjén elhangzott beszédében Lord Rosebery Németország izolációjára célzott, és ez nem sokkal ezután hangsúlyt kapott a „Standard"[94] egyik cikkében is. Mindkettő sok ellenséges kommentárt váltott ki Németországban, és figyelemreméltó, hogy végig az elmúlt tizenkét év alatt gyakorta [milyen] komoly izgatottságot váltottak ki az egyik vagy a másik oldalon elhangzott egyéni kijelentések. Lord Rosebery számára még úgy is tűnhetett, hogy a Németországban uralkodó Anglia ellenes érzület személyének szól.[xxi]

---

[86] Shakir pasa (1867–1932) befolyásos török politikus, 1889–1890-ben krétai helytartó volt. In: Benke p. 384.

[87] Lord Cromer, Evelyn Baring (1841–1917) 1883-ban és 1885–1907 között egyiptomi brit főkonzul volt. In: Diószegi p. 571.

[88] Az Egyiptomi Kormány ekkor teljesen Lord Cromer irányítása alatt állt. In: Benke p. 366.

[89] Az egyiptomi pénzügyeket ellenőrző testületet (*Caisse de la Dette Publique*) még 1876-ban, az egyiptomi államcsőd bejelentése után állították fel. Ebben négy ország képviseltette magát: Franciaország, Nagy-Britannia, Ausztria-Magyarország és Olaszország. In: Benke p. 360.

[90] báró von Richthofen; német politikus; 1897–1900 között külügyi államtitkár helyettes; 1900–1906 között külügyi államtitár volt. In: BDO p. 344.

[91] II. Abbász Hilmi Khedive 1892–1914 között volt helytartó. In: Benke p. 362.

[92] Lord Rosebery (1847–1929) Nagy-Britannia miniszterelnöke volt 1894–1895-ben. In: BDO p. 344.

[93] A londoni polgármester palotája. [ford.]

[94] A *The Standard* országos terjesztésű újság Nagy-Britanniában. [ford.]

Mindezen nézeteltérések ellenére a Német Kormány 1894 végén – látszólag attól az ötlettől megriadva, hogy Nagy-Britannia Oroszországhoz közeledik – néhány javaslatot tett a két Hatalom kapcsolatainak javítására; és gróf Hatzfeldt eszmecseréket folytatott erről a témáról Lord Rosebery-vel és Lord Kimberley-vel, amelyek során rámutatott arra, hogy Őfelsége Kormányának jóval hasznosabb lenne egy szövetség Németországgal, mint Oroszországgal.[xxii] Mindazonáltal Őexcellenciája hozzátette, hogy nyolc év fáradhatatlan kísérletei után, amelyek azért tett, hogy Nagy-Britannia Kormányát szoros együttműködésre késztessék a Hármas Szövetséggel, kénytelen kimondani, hogy ezirányú erőfeszítései eredménytelenek voltak, és hogy Németország nem várhat hatékony együttműködést tőlünk.

Lord Kimberley azt válaszolta, hogy országunk soha sem akart ilyen szerződésekben részt venni, de Őfelsége Kormánya mindig is a legszívélyesebb viszonyt próbálta Németországgal fenntartani, és [ezért] nagy sajnálattal észlelte az ingerültség azon jeleit, mely ezen országban ellenünk a gyarmati ügyek kapcsán megnyilvánul. Gróf Hatzfeldt ezután azt mondta, hogy mi, a magunk részéről ezen ügyekben a jó szándék hiányát mutattuk a Német Kormány felé, „röviden, mi mindig mindent sajnáltunk Németországtól és jelentéktelenként kezeltük azt." Példaként azt hozta fel, hogy elutasítottuk, hogy Szamoa Németországé legyen.

Néhány nappal később Mr. Gosselin azt írta Berlinből, a „Kölnische Zeitung"[95]-ot idézve, hogy „Anglia kezdettől fogva a lehető legmegvetendőbb eszközöket használja a német fejlődés sakkmattolására";[xxiii] elég csak említeni Walvis Bayt, a Szt. Lucia-öblöt, Kamerunt, Togot, a kelet-afrikai tíz-mérföldes tengerparti vonalat, Új-Guineát, Szamoát, a brit csapatoknak a brit konzul kérésére történt Delagoa-öbölbeli partraszállását, Mr. Cecil Rhodes akcióját, a Kongó Állam kérdésről nem is beszélve.

E sürgönyre válaszolva Lord Kimberley azon aggodalmának adott hangot, hogy úgy tűnik nemcsak a német sajtó, hanem a német külügyminiszter is azt képzeli, hogy Németországnak van oka Angliára neheztelnie.[xxiv] Őfelsége Kormányának nincs tudomása ezen neheztelés okairól, de teljességgel hajlandó az álláspontok nyílt megvitatására.

---

[95] A németországi Kölnben kiadott lap volt [ford.].

Sir E. Malet[96] felolvasta ezt a választ von Marschall bárónak, aki nagyon készségesnek tűnt, hogy „felhagyjon azzal az ironikus stílussal, mely egy hónappal ezelőtt uralkodó volt" [a két ország viszonyában].

Mind az osztrák külügyminiszter, mind a bécsi olasz nagykövet felhasználta ezt az alkalmat annak jelzésére, hogy sajnálatosnak tartja az Anglia és Németország közti neheztelést. Gróf Kálnoky[97] a Német Külügyminisztériumban uralkodó zűrzavarnak, míg gróf Nigra[98] magas körök sugalmazásának tulajdonította azt.

Egy Mr. Gosselinnel, ugyanezen év decemberében folytatott beszélgetésében Dr. Kayser a német rosszindulat okaként a togoi belső területeket, Szamoát és a Delagoa-öblöt sorolta fel, és azt mondta, hogy minden német, kezdve a Császártól[99] megbántva érzi magát ellenséges politikánk miatt.[xxv] Figyelemreméltó, hogy ez volt az első, Őfelsége képviselőjének tett utalás, bármilyen különleges német követelésre a Delagoa-öbölben.

Delagoa. Szamoa.

Néhány nappal később von Marschall báró Sir E. Malettel folytatott eszmecserét ugyanezekről a témákról. Von Marschall báró a Delagoa-öblöt illetően elmondta, hogy a Német Kormány csak a *status quo* fenntartását óhajtja. [Ezért kifejezte kormánya] tiltakozását Mr. Cecil Rhodesnak a portugál szuverenitást, továbbá a kikötő vagy a vasút kereskedelmi függetlenségét sértő lépései ellen.[xxvi] Szamoát illetően [von Marschall báró] kijelentette, hogy Németország mindig is azt remélte, hogy Őfelsége Kormánya majd ugyanúgy fogja kezelni a kérdést, mint ahogy azt Lord Salisbury[100] tette 1887-ben, amikor az Egyesült Államok oppozíciója volt az egyetlen akadálya annak, hogy a szigetek német

---

[96] Sir Malet, E. B. (1837–1908) a brit diplomácia egyik meghatározó személyisége volt a 19. sz. második felében. Követ volt Frankfurtban (1854), Washingtonban (1862–1865) Párizsban (1867–1871), Pekingben (1872), Konstantinápolyban (1878), Egyiptomban (1879–1883), Brüsszelben (1883) és Berlinben (1884–1895). In: BDO p. 342.

[97] gróf Kálnoky, Gustav von (1832–1898) 1881–1895 között Ausztria-Magyarország külügyi államtitára volt. In: BDO p. 341.

[98] gróf Nigra (1828–1907) 1885–1904 között Olaszország bécsi nagykövete volt. In: BDO p. 343.

[99] II.Vilmos (1859–1941) 1888–1918 között volt német császár és porosz király. In: Diószegi p. 581.

[100] Lord Salisbury, polgári nevén Cecil, R. A. T. (1830–1903) brit politikus, 1866–1867-ben és 1874–1878-ban indiai miniszter; 1878–1880 között külügyi államtitár; 1885–1886 és 1886–1892 között illetve 1895–1902 között miniszterelnök volt. In: Diószegi p. 579.

igazgatás alá kerüljenek, mindaddig, ameddig ott a német érdekeltségek a dominánsak. Az Amerikai Egyesült Államok visszavonta elutasítását, így ő nem tudja megérteni, hogy miért lehetetlen azt az utat követni, amely Őfelsége Kormánya véleménye volt 1887-ben, s amely a legjobb esélyt kínálja a kérdés kielégítő rendezésére.

Dr. Kayser.

Sir E. Malet – egy, a Német Császárral a következő év elején folytatott beszélgetése során, amikor a Császár azt kérdezte, hogy mi okozta a jelenleg fennálló barátságtalan állapotot – azt mondta: „Ha megengedi, hogy egy szóban összefoglaljam a választ, akkor azt kell mondjam, hogy Dr. Kayser".[xxvii]

Bismarck herceg[101].

Egy jó példája a német politikának, vagy legalábbis annak, amit német politikának hittek, az ami 1895 legelején történt. Schwabach úrral, a brit főkonzullal[102] beszélgetve, Bismarck herceg az Olaszország és Oroszország közötti megegyezést illetően tett bizonyos megjegyzéseket, amely [megegyezés] korábban a „Hamburger Nachrichten"[103] egyik kommentárjának a tárgya volt.[xxviii] Bismarck herceg azt mondta, hogy a megegyezés valószínűleg Olaszország biztonságához kapcsolódik, abban az esetben, ha az oroszok megszállnák Konstantinápolyt, és talán az albán zsákmány feletti osztozkodást is tartalmazza.

Sir E. Malet feltételezte, hogy ezt a híresztelést csak azért találták ki [a németek], hogy Nagy-Britannia és Olaszország között bizalmatlanságot gerjesszenek. Mindenestre az olasz külügyminiszter kategorikusan visszautasította az állítást.

Transvaal.

Az 1895-ös év során incidensek sorozata történt, jelezve a németek azon buzgóságát, hogy fitogtassák szimpátiájukat Transvaal iránt, és politikai és kereskedelmi befolyásukat megnöveljék ott és Lourenço Marques-ben.[xxix]

---

[101] herceg Bismarck, Otto von (1815–1908) német államférfi, 1862-től Poroszország miniszterelnöke és külügyi államtitáre, 1871–1890 között Németország kancellárja volt. In: Diószegi p. 569–570.

[102] Scwabach, H. 1897–1902 között hamburgi brit főkonzul volt. In: BDO p. 345.

[103] Hamburgi kiadású, országos terjesztésű német lap. [ford.]

Németország Transvaalt illető politikája volt a tárgya azoknak a kifogásoknak is, amelyeket von Marschall bárónak Sir E. Malet 1895 elején tett, amikor is ez utóbbi a Német Kormányt a Transvaal-lal való „kokettálás"-sal vádolta meg.[xxx] Von Marschall báró az e kérdésben tanúsított ellenérzésünket Mr. Rhodes németellenes attitűdjének tulajdonította. Akárhogy is Németország látványosan nagy barátságot mutatott a Transvaali Kormány irányába, és a Császár születésnapján[104] Pretoriában egy bankettet tartottak, amelyen Krüger elnök[105] kijelentette, hogy elérkezett az ideje annak, hogy Transvaal és Németország között a legszorosabb baráti kapcsolatok jöjjenek létre. A „Delagoa-öböl" vasút átadása[106] alkalmából a „Condor"-ról egy német tengerésztiszti küldöttség is ellátogatott Pretoriába, és a Császár táviratot küldött Mr. Krügernek, amelyben a vasutat úgy említette, mint „egy eszközt, amely szorosabbra fűzi a két országot összekötő köteléket." Ezzel egy időben Mr. Rhodes nagy haragot váltott ki Berlinben azzal a néhány támadó jellegű megjegyzésével, amelyeket a német gyarmatokról és különösképp Délnyugat-Afrikáról a „Kreuz Zeitung"[107] egyik tudósítójának mondott.[xxxi] Sir E. Malet maga is tűrhetetlen sértésnek nevezte e megjegyzéseket.[xxxii] Mr. Rhodes ugyanis megragadta ezt az alkalmat annak kijelentésére, hogy a Fokföldiek sohasem fogják feladni Walvis Bay-t és azzal is megvádolta Németországot, hogy elutasította az ő kérelmét egy Német Kelet-Afrikát átszelő távíróvonal lefektetésére.

Egyébként Nagy-Britannia és Németország kapcsolatai Délnyugat-Afrikát illetően sokkal jószomszédibbak voltak; két jelentős, brit illetve német tőkéscsoport érdekeltségeinek barátságos egyesülése ment itt végbe.[xxxiii]

A Kelet-Afrikai postaszolgálat.

Áprilisban a Német Kormány egyezményt kötött Portugáliával, miáltal a délkelet-afrikai partvidék csomagküldő szolgálatának ellenőrzése brit kezekből német kezekbe került.[xxxiv]

---

[104] A Császár születésnapja január 27-én volt. In: BDO p. 122.

[105] Krüger Paul (1825–1904) 1880–1900 között volt Transvaal elnöke. [ford.]

[106] A vasút átadására, habár az már 1892 óta kész volt, csak 1895-ben került sor. In: Komár p. 53.

[107] Német, országos terjesztésű újság volt.[ford.]

Amatongaföld[108].

Októberben von Marschall báró tudomásul vette bejelentésünket Amatongaföld bekebelezéséről, csupán azt jegyezte meg, hogy a Dél-Afrikai Köztársaság Kormánya tiltakozását fejezte ki Amatongaföld azon területeinek annexiója ellen, amelyek Zambaan illetve Umbosega törzsfőkhöz tartoznak.[xxxv] Ezen állásfoglalásában támogatta őt a Német Gyarmati Társaság, amely a júniusban tartott gyűlésén elfogadott egy határozatot arról, hogy „minden lépést tekintetbe kell venni, hogy elősegítsük a baráti kapcsolatokat a transvaali néppel és erősítsük függetlenségüket."

Transvaal.

Mr. Gosselin kommentálva ezt, és az uralkodó német Transvaal-politika más példáit, megjegyezte, hogy „úgy tűnik, hogy mindezt a legmagasabb körökből sugalmazzák";[xxxvi] de ugyancsak kapcsolatba hozta ezeket a kancellárral, Hohenlohe herceggel[109], aki minden gyarmati ügyben támogatta a buzgó politikát.

1895. november 23-án Sir J. de Wet[110] azt jelentette Sir H. Robinsonnak[111], hogy a német ármánykodás általánossá lett [Transvaalban], és azt hiszi, hogy Németország „segíti és bujtogatja Transvaalt azon törekvésében, hogy megszerezze a Delagoa-öböl vasutat"; és a németek felvásárolták az összes olyan földet, amelyet csak megtudtak szerezni a Delagoa-öböl körül, attól a szándéktól vezérelve, hogy így erősítsék meg követeléseiket vagy igényeiket.[xxxvii]

Az év utolsó napján, von Marschall báró, aki aggódott, hogy Transvaalban Uitlander[112]-felkelés törhet ki, azt mondta Sir F. Lascelles[113]-nek, hogy Németország nem tudja beleegyezését adni ahhoz, hogy Transvaal függőségbe kerül-

---

[108] Amatongaföld a későbbi Észak-Rhodésia, a mai Zambia területét jelenti. V. ö.: Képes Világatlasz p. 205.

[109] herceg Hohenlohe (1819–1901) német politikus; német kancellár volt 1894–1900 között. In: BDO p. 341.

[110] Sir J. de Wet brit diplomata; 1890–1896 között volt brit követ Pretoriában. In: BDO p. 346.

[111] Sir Robinson, H. (1824–1897) brit diplomata; 1880–1889 és 1896–1897 között brit dél-afrikai főbiztos volt. In: BDO p. 344.

[112] Az *uitlander* a Transvaal-ba érkezett (főként angol) bevándorlók összefoglaló neve volt. Az ő választójogért vívott harcuk volt a második búr háború közvetlen kirobbantója. In: Doyle pp. 17–20.

[113] Sir Lascelles, F. C. (1841–1920) brit diplomata, 1894–1895-ben szentpétervári, majd 1895–1908 között berlini brit nagykövet volt. In: BDO p. 342.

jön Fokföldtől.[xxxviii] A német közvélemény nagyon izgatott, és a Birodalmi Kormány nem tud elfogadni olyan megoldást, amely veszélyeztetné a Dél-Afrikai Köztársaság függetlenségét.[xxxix] Ugyanakkor a Német Kormány kész azt tanácsolni a transvaali hatóságoknak, hogy tegyenek engedményeket. A beszélgetés során von Marschall báró utalt arra, hogy a világ más részein is eltérő a két ország politikája, majd azzal folytatta, hogy habár „ő nem akar fenyegetőzni", de Őfelsége Kormányának tudatában kell lennie, hogy nagyon sok megoldatlan kérdés van, és az ötlet, hogy anélkül foglalkozzanak velük, hogy figyelembe vennék a brit érdekeket, népszerű fogadtatásban részesülne bizonyos körökben. Azt mondta, hogy a közvélemény azt kérdi Németországban, hogy milyen haszna származik Németországnak abból, hogy fenntartja barátságát Angliával, és ha ő le akarja hűteni az emberek fejét fel kell tudni mutatnia néhány Őfelsége Kormánya részéről tett, baráti gesztust.

Két nappal később, amikor von Marschall báró kézhez kapta a „Jameson-betörés"[114] hírét, Őexcellenciája – miközben tiltakozását fejezte ki – kinyilvánította, hogy Németország nem ismeri el, hogy Angliának Transvaalban bármely más Hatalomnál nagyobb jogai lennének, kivéve azokat, amelyeket a 1884-es Konvenció[115] IV. cikkelye biztosít, mely szerint Őfelsége Kormányához kell [jóváhagyásra] benyújtani minden olyan szerződést, amelyet a Dél-Afrikai Köztársaság más Hatalommal kötni szándékozik.[xl] Ezt a nézetet Őfelsége Kormánya természetesen megkérdőjelezte.[xli]

Január 3-án jelent meg a Német Császár távirata, melyben gratulált Krüger elnöknek a támadás visszaveréséhez, az a távirat, amit Szászország királya szerint Hohenlohe herceg készített. Habár bizonyos mértékben gróf Hatzfeldt-nek és von Marschall bárónak sikerült azt kimagyaráznia, mégis az izgatottság, amit ez Angliában kiváltott, olyan heves volt, hogy azon majd minden európai kormány meglepődött; [még] Bécs „felső köreiben" is „a legutóbbi berlini kijelentéseket vakmerőnek és igazságtalannak" gondolták.[xlii]

Az Őfelsége lisszaboni követe által ekkor, illetve a megelőző két év során kapott hírek azt mutatták, hogy a Német Kormány kéz a kézben együtt dolgozik azokkal a kormányokkal, s teljes súlyával támogatja azok ügynökeit, amelyek különleges célja, hogy bizalmatlanságot keltsenek Nagy-Britannia és Portugália között, hogy akadályozzák dél-afrikai tevékenységünk, és hogy megvethessék lábukat a Delagoa-öböl területén.[xliii] Ezek a cselszövések az elkövetkező három évben is folytatódtak.

---

[114] A Fokföldről kiinduló katonai támadás 1895. december 29. és 1896. január 1. között érte Transvaalt. l. Ensor pp. 230–231.

[115] Az 1884-ben Nagy-Britannia és Transvaal által kötött Londoni Megállapodás-ra hivatkozik. In: Schreuder pp. 498–502.

Nyugat-Afrika.

Nyugat-Afrikára visszatérvén, Németország 1895 márciusában új javaslatokat fogalmazott meg fő célja, egy a Volta bal partján levő állomás megszerzéséhez, miközben a nyilvánvaló, másodlagos szándéka az volt, hogy megfossza Nagy-Britanniát az Alsó-Niger fölötti teljes ellenőrzéstől, amelyet az 1885-ös egyezményben[116] [Németország is] elismert. Nagy-Britannia önzetlen ajánlata ellenére a tárgyalások kudarcba fulladtak; a Gyarmatügyi Minisztérium ugyanis nem adta fel a Voltától keletre eső körzetet, cserében a Németország által kínált koncesszióért: – a Nikki[117] iránti követeléséért, és a Niger egy hajóható szakaszán levő helyért (melyek egyikéhez sem fűződött semmiféle jogalapja) – vagy arról az ellenszerződésről való lemondásért, amelyet a memorandumban már említett togoi ügynök kötött. Dr. Kayser a kudarca miatt érzett mérgében azzal fenyegetőzött, hogy ha nem kötik meg a megállapodást, akkor Németország, a mi tekintetbe vételünk nélkül, Franciaországgal fog megállapodni.

1896-ban a két ország közötti feszültséget a zanzibári események tartották fenn.

Zanzibár.

Augusztusban meghalt Zanzibár szultánja[118] és egy bizonyos Seid Haled elfoglalta a palotát és szultán akart lenni. A brit flotta bombázta a palotát[119] és Haled a német konzulátuson kapott menedéket; a brit hatóságok sürgették [Haled] kiadatását, de amikor Sir F. Lascelles [is] ezt kérte, mind a német konzul, mind a Birodalmi Kormány visszautasította azt, kijelentve, hogy az ügy német területen kívüli jogok védelme alatt áll. Néhány nappal később Haled a [német] konzulátusnál egy német hadihajó csónakjába szállt, amely a Dar-es Salaamba tartó hadihajó fedélzetére vitte. Őfelsége Kormánya tiltakozott ezen akció ellen és nem fogadta el, hogy Németország jogkörén belül maradt.[xliv] Végül Lord

---

[116] Utalás a Németország ill. Nagy-Britannia között 1885-ben megkötött, Nyugat-Afrikára vonatkozó szerződésre, melyben Nagy-Britannia és Németország kölcsönösen elismerte egymás nyugat-afrikai birtokait. Sík p. 348.

[117] Nikki a mai Beninben található város. V. ö.: Képes Világatlasz p. 202.

[118] Hamed bin Tueni (1842–1896) szultán haláláról van szó. In: Sík p. 364.

[119] A bombázás 1896. augusztus 26-án történt. In: Sík p. 364.

Salisbury felajánlotta, hogy egy semleges jogász döntsön a vitában, de az ajánlatot a németek visszautasították, és ezzel az ügy befejeződött.[120]

A szárazföldön, Mombasa-ban, a német cselszövések – amelyek a brit befolyás aláaknázására törekedtek – tovább folytak.[xlv] Úgy hírlett, hogy ezen célból német konzuli tisztviselők német kereskedőkkel működnek együtt. Az egyik legprominensebb agitátornak, Mr. Dernhardtnak az Őfelsége Kormánya elleni „abszurd" követelései – amelyeket Vitu okkupációja váltott ki – még mindig napirenden voltak.

Lord Rosebery.

Ez év októberében von Marschall báró egy Sir F. Lascelles-szel folytatott beszélgetésében a Németországgal szembeni ellenséges érzelmekre célzott, ami [számára] általános tűnt Angliában, és ami [szerinte] még az angol államférfiak beszédeiben is világosan megmutatkozik.[xlvi] Különösen Lord Rosebery edinburgh-i beszédére utalt, amely [valóban] tartalmazott néhány éles megjegyzést Németországgal szemben, és azzal folytatta, hogy a Német Kormány legkomolyabb vágya az, hogy a két ország kapcsolatai jók maradjanak.

Egyiptom.

Egyiptomban Németország általában még barátságos volt. Németország támogatta Őfelsége Kormányát annak az 500000 fontos kölcsön ügyében, amelyet az egyiptomi pénzügyeket felügyelő testület a Nílusi Expedícióhoz adott, és a Német Kormány azt remélte, hogy ez a tettük „a baráti kapcsolatok teljes újjáalapításához fog vezetni".[xlvii]

Majd májusban a Német Császár figyelmeztette Őfelsége Kormányát, hogy az Orosz Kormány egy Európai Konferencia javaslását fontolgatja az egyiptomi kérdésről.[xlviii] Őcsászári Fennsége azt szeretné, hogy Őfelsége Kormánya megfelelő időben értesülhessen a többi Hatalom e javaslatról elfoglalt álláspontjáról, és jelezte, hogy ő, a maga részéről ellenez egy ilyen konferenciát. [Őcsászári Fennsége] megragadta az alkalmat, hogy rámutasson arra a hibára, amit Őfelsége Kormánya akkor követne el, ha ezen tárgyban Franciaországgal lépne egyezségre. A valóságban azonban nem tűnt úgy, hogy Oroszország ilyen természetű javaslatot fontolgatna, és Őfelsége Kormánya sem akart ekkor Franciaországgal bármiféle szerződést kötni, de a Császár tanácsa kétségtelenül jó szándékú volt.

---

[120] Az új szultán, a britek védence; Haled egyik rokona lett. In: Sík p. 364.

Jóval később, amikor Egyiptomban az angolgyűlölő párt felbátorodott a Németország és Anglia között Dél-Afrikában kialakult rossz viszonyon, és német segítség megszerzésére törekedett, a német biztos (Metternich gróf[121]) megtagadta, hogy részt vegyen az ármánykodásaikban.[xlix]

Ugyanekkor az Egyiptomot illető német politika egyik teóriáját jól összegezte a berlini francia nagykövet, aki egy Sir F. Lascelles-szel folytatott beszélgetésében azt mondta, hogy Németországot keservesen bosszantaná, ha Anglia és Franciaország Egyiptom kérdésében egyetértésre jutna, hiszen ezzel az Angliára való nyomásgyakorlás egyetlen eszközét veszítené el.[l]

Kína.

Eközben, a kínai-japán háború olyan helyzetet idézett elő a Távol-Keleten, amelyben új viszonyok teremtődtek a Hatalmak között. Az 1895. április 17-én aláírt Simonoszeki Egyezmény, sok másik dolog között azt is garantálta, hogy Kína lemond Japán számára Nuchang-ról, a Liaotung-félsziget-ről és Port Arthur-ról. Őfelsége Kormánya nem emelt kifogást ezen rendelkezések ellen, de Oroszország ellenkezését fejezte ki Japán szárazföldi területszerzése ellen, és ezen tiltakozásában támogatta őt mind Franciaország, mind Németország. Őfelsége Kormánya visszautasította, hogy csatlakozzon a három Hatalomhoz, de azt tanácsolta Japánnak, hogy engedjen.

Azonban röviddel ezután Németország csatlakozott Nagy-Britanniához azon a Kínai Külügyminisztériumhoz[122] intézett figyelmeztetésben, hogy az Oroszország által garantált hitel elfogadása kockázatos, illetve abban a sürgetésben, hogy az [inkább] egy angol-német szindikátustól fogadjon el hitelt. [A kínaiak] 1895. július 5-én elfogadták az orosz kölcsönt, de anélkül, hogy Oroszország bármiféle beavatkozási hatalmat kapott volna a kínai tengerészeti vámokba, amitől a szerződés megkötését megelőzően tartani lehetett. Nagyon röviddel ezután megkezdődtek az angol-német szindikátussal való tárgyalások és 1896 március 23-án – a francia követ határozott ellenállása ellenére – egy 16 millió fontos hitelről szóló szerződés került aláírásra. Azt azért hozzá kell tenni, hogy ezen tárgyalásokhoz való csatlakozása előtt, a Német Kormány egy 8 millió fontos, kizárólagosan német hitel ötletét részesítette előnyben, hogy

---

[121] gróf Metternich, Paul (1853–1934) német diplomata; 1890–1901 között a londoni német nagykövetség első titkára, majd 1901–1912 között londoni illetve 1915–1916-ban konstantinápolyi német nagykövet volt. In: BDO p. 343.

[122] A kínai külügyminisztériumot 1861-tól 1902-ig kínaiul *Tsung-li Yamen*-nek nevezték.

így az angol kölcsönt számszerűleg túlszárnyalják, de a berlini bankárok nem vették fontolóra ezt az ajánlatot.

Míg e tárgyalások folytak, a német követ, a jelentések szerint, egy szénfelvevő állomást akart megszerezni a Kínai Kormánytól a zhausani szigetvilágban.[li] Mr. Beauclerk[123] [rögtön] azt az utasítást kapta, hogy emlékeztesse a Kínai Kormányt az 1846-os Szerződés (méltányolandó a brit erők Zhausanból való kiürítését) értelmében nekünk tett kötelezettségeire, és [Mr. Beauclerk] írásos biztosítékot kapott tőlük, hogy nem fognak semmiféle ilyen koncessziót adományozni [Németországnak].

A Portugáliának nyújtott pénzügyi segély.

1897-ben, Lord Salisbury fontolóra vette azt a tervet, hogy Portugáliát pénzügyi problémáiban kisegítsük, egyúttal biztosítsuk magunkat az ellen, hogy a portugál dél-kelet afrikai gyarmatokat Transvaal vagy bármely más idegen Hatalom megszerezhesse. A témát először Mr. Chamberlain[124]és M. de Soveral[125] tárgyalta meg 1897. május 16-án. A tárgyalások egy időre kudarcba fulladtak, de ez a német félelmeket [csak] felébresztette, és november folyamán a Német Császár visszahívta lisszaboni követét, von Derrenthal urat, mert ő – Császára véleménye szerint – nem képviselte elég határozottsággal a német befolyást a brit ellenében Portugáliában.

Lisszabonból való távozása előtt von Derrenthal úr tárgyalt Sir Hugh MacDonell[126]-lel, amely során az utóbbi megjegyezte, hogy Őfelsége Kormánya nem tudja elfogadni, hogy Németországot a Transvaalban meglévő kereskedelmi és pénzügyi jogai – amelyek száma nemrégiben ugrott meg – bármiféle módon feljogosítanák annak a parancsoló hangnemnek a használatára, amely a Császárnak a Mr. Krügerhez küldött táviratához vezetett.[lii]

A Portugáliának nyújtandó pénzügyi segítség kérdése 1898-ban éledt újjá, a Rothschild urakkal folyt erről tárgyalás; miután május 23-án M. de Soveral, Őfelsége Kormányának segítségét kérte, hogy a Rothschild uraktól egy átme-

---

[123] Beauclerk, W. (1840–1898) brit diplomata, berlini majd pekingi brit ügyvivő volt. In: BDO p. 339.

[124] Mr. Chamberlain, Joseph (1836–1914) brit politikus; 1895–1903 között brit gyarmatügyi miniszter volt. Róla l. Kubicek

[125] M. de Soveral portugál diplomata; 1897–1910 között Portugália londoni követe volt. In: BDO p. 345.

[126] Sir MacDonell, H. brit diplomata; 1893–1902 között Nagy-Britannia lisszaboni követe volt. In: BDO p. 342.

neti 200000 fontos kölcsönhöz jusson, hogy ezáltal a Portugál Kormány teljesíthesse bizonyos kötelezettségeit a Credit Lyonnais Bank felé.[liii]

Ez a sajátos terv ugyan kudarcot vallott; de a tárgyalások egy általános rendezésről felújultak, és júniusban Sir Hugh MacDonell azt jelentette, hogy a lisszaboni német követ[127] erőteljesen törekszik a portugál célok kiderítésére. Ugyanebben a hónapban, miután gróf Hatzfeldt rákérdezett, Lord Salisbury elmondta, hogy M. de Soveral megvitatta a kölcsön kérdését Mr. Chamberlainnel;[liv] néhány nappal később a lisszaboni német követ a Német Császár utasítására azonnali audienciát kért a portugál királytól[128], hogy fontos közleményt tegyen tárgyalásaink témájában. Ez a közlemény – amelyet egy hasonló követett a francia követ részéről – arról szólt, hogy a Császár nem fog a továbbiakban baráti viszonyt ápolni Portugáliával, ha ezek a tárgyalások anélkül folytatódnak, hogy azokon kellően figyelembe vennék Németországnak Portugália afrikai gyarmatain lévő legitim érdekeltségeit.[lv] Ezután egy M. de M. de Soveral-lal folytatott eszmecseréje alkalmával Mr. Chamberlain azt ajánlotta, hogy Németország „talán részt vehetne a kölcsönben, melynek fedezeteként Portugália néhány nyugati gyarmata szolgálna".[lvi]

Június 23-án gróf Hatzfeldt Lord Salisbury-vel folytatott tárgyalása során ajánlásokat fogalmazott meg a portugál gyarmatok végleges felosztására. Ugyanekkor Őxcellenciája arra is célzott, hogy Németország követeléseket akar megfogalmazni Libériával szemben, és azt a választ kapta, hogy Libéria[129] területének vagy függetlenségének bárminemű csökkenését Őfelsége Kormánya a lehető legnagyobb idegenkedéssel fogadná. [Erre] gróf Hatzfeldt hozzátette, hogy ő javaslatai szíves megvizsgálását várja, azon az alapon, hogy Németország a múltban, a nehézségek legyőzésében nagy szolgálatokat tett országunknak. Amikor Lord Salisbury „sürgette, hogy részletezze ezeket az incidenseket, amelyeket Őlordsága nem tud az emlékezetébe idézni," gróf Hatzfeldt azt mondta, hogy Oroszország, Franciaországgal együtt nagyon hajlott arra, hogy megtámadjon bennünket a Szuezi-csatorna tárgyában, amit csak Németország rosszallása akadályozott meg.[lvii]

---

[127] gróf Tattenbach német diplomata; 1897–1898-ban lisszaboni német követ volt. In: BDO p. 346.

[128] I. Károly (1863–1908) 1889–1908 között volt portugál király. In: Diószegi p. 94.

[129] Libéria, Etiópia mellett az egyetlen olyan államalakulat volt Afrikában, amely meg tudta őrizni függetlenségét az imperializmus korában, habár mind Nagy-Britannia, mind Franciaország, mind Németország, sőt még az Egyesült Államok is befolyási övezetébe akarta vonni. Ehhez legközelebb talán Nagy-Britannia állt, mert neki még 1870-es évekből volt szerződése az uralkodóval, de Németország is rendelkezett kereskedelmi állomásokkal Libéria területén. Részletesebben Sík p. 336.

A Portugáliának nyújtott azonnali kölcsön ötlete ezután ejtve lett, de a Németországgal való megállapodásról tovább folytak a tárgyalások, amelyekre gróf Hatzfeldt úgy tekintett, mint „a kezdetére annak a közös gyarmati politikának, amely egész Dél-Afrikát Angliának hagyja." A németek azt mondták, hogy követeléseik a lehető legkevesebbek a búrokról illetve Transvaal-ról való lemondásukért; és ha nem kapják meg amit akarnak, akkor más Hatalmakhoz fordulnak.[lviii] Gróf Hatzfeldt mindezen észrevételeit Mr. Balfour[130] azon megjegyzésére tette, hogy az Őfelsége Kormánya iránti német közlések általában nem igazán kompromisszumkészek.

Augusztus 22-én a Német Császár azt közölte Sir F. Lascelles-szel, hogy a gyarmati expanzió Németország számára szükségessé vált; ha Anglia nem segít neki, akkor más Hatalmakhoz kell fordulnia; mint ahogy Oroszországhoz kellett fordulnia, amikor Anglia nem adta beleegyezését, hogy Németország szénfelvevő állomást szerezzen Kínában.

Végül, 1898. augusztus 30-án Mr. Balfour és gróf Hatzfeldt aláírt két konvenciót. Ezek közül az első egyezmény előírta, hogy bármikor, amikor a két kormány közül az egyik célszerűnek véli, hogy Portugália kérésének eleget téve olyan kölcsönt folyósítson, amelynek biztosítékául Angola, Mozambik vagy Timor vámbevételei szolgálnak, informálnia kell a másik kormányt, amelynek jogában áll abban részt venni; – hogy Mozambik azon jövedelmeit, amelyek a Zambezitől délre eső területről származnak, – továbbá azokat, amelyek a Zambezi bal partján lévő, a Shiré folyó betorkolása fölötti területről származnak, – valamint Angola tartomány azon bevételeit, amelyek a déli szélesség 8°[131] valamint az Egito-tól[132] öt mérföldnyire északra eső pont[133] közé eső területről (például a gyarmat középső része) származnak az angol kölcsön fedezetére, míg a fennmaradó területekéit pedig a német kölcsön fedezetére kell kijelölni; hogy késedelem esetén a fentebb definiált körzetek vámhivatalai különkülön átruháztatnak a két érintett Hatalomnak; hogy saját szféráján kívül egyik Hatalom sem törekszik koncessziók szerzésére.

---

[130] Balfour, A. J. (1848–1930) angol politikus, 1895–1905 között pénzügyminiszter, 1902–1905 között miniszterelnök volt. In: BDO p. 338.

[131] A pontos megállapodás szerint a körzet északi határa a keleti hosszúság 16 °-ig valóban a déli szélesség 8 °mentén húzódott, de a keleti hosszúság 16 ° után a déli szélesség 9°-át követte egészen a tartomány keleti határáig. In: BDO p. 72.

[132] Egito Praia egy kis angolai kikötőváros a Benguela-öbölben, Lobito-tól északra. V. ö. Képes Világatlasz p. 203.

[133] A pontos megállapodás szerint a vonal, amely a déli határát jelenti e területnek, a tengerparton egy Egito-tól öt-mérföldre északra levő ponttól kezdődik, s ettől légvonalban egészen a tartomány keleti határáig húzódik. A körzet keleti határa a tartomány keleti határával egyezik meg, míg a körzet nyugati határa a tengerpart. In: BDO p. 72.

A második egyezmény, amely titkos volt, és a Portugál Kormánynak sem hozták tudomására, hacsak a németek ki nem szivárogtatták, arról az eshetőségről intézkedett, ha „szerencsétlen módon lehetetlennek találnák fenntartani Portugália afrikai birtokainak integritását az Egyenlítőtől délre, éppúgy, mint Timoron."

A szerződő felek megállapodtak, hogy közösen lépnek fel egy harmadik Hatalom bárminemű intervenciójával szemben a portugál birtokokon; továbbá hogy egyikük sem terjeszt elő semmiféle igényt politikai befolyás birtoklására vagy gyakorlására azokban a körzetekben, ahol a vámokat [már] a másik félre ruházták[134].

Egyiptom.

Ezen Afrikai Megállapodás ellenére, nem sokkal a Fashoda-válság[135] után, Németország kezdeményező lépéseket tett Franciaország irányába, hogy közös egyetértésben ellensúlyozzák az angol gyarmati politikát.[lix]

A Dél-Afrikában zajló háború[136] alatt a Német Kormány magatartása egészében véve korrekt volt, de merev álláspontot foglaltak el a csempészettel gyanúsított hajók lefoglalását és átkutatását illetően, és legalább egy esetben – ez a „General"[137] esete volt – olyan udvariatlan módon fogalmazták meg tiltakozásukat, hogy az kiváltotta Lord Salisbury visszatetszését is.[lx] Nem sikerült bizonyítékokat szereznünk arra, hogy a szóban forgó hajók rászolgáltak a lefoglalásra, és tekintélyes összegű kárpótlást fizettünk.

A német sajtó angolellenes attitűdje a háború alatt mindvégig heves volt, habár a [Német] Kormány, a Német Külügyminisztérium szerint, minden tőle telhetőt megtett, hogy módosítsa annak hangvételét.[lxi]

---

[134] E megállapodás még 1899-ben érvényét vesztette, hiszen Nagy-Britannia és Portugália 1899. október 14-én aláírta az ún. Windsori Titkos Megállapodást, mely értelmében egyedül Anglia nyújtott segélyt Portugáliának. In: GDD p. 38.

[135] A Fashoda-válság 1904. július 1-e és 1904. november 4-e között zajlott angol-francia gyarmati konfliktus elnevezése. In: Fage p. 320–321.

[136] A második búr háború 1899. október 11. – 1902. május 31. között zajlott. In: Diószegi p. 528.

[137] Az eset 1900. január 4-én történt Aden partjainál. In: GDD p. 119.

Bizonyos számú német tiszt[138] szolgált a búr hadseregben, annak ellenére, hogy az 1899. október 31-én kibocsátott császári rendelet szerint minden lehetséges módon meg kell akadályozni, hogy a nyugalmazott porosz tisztek ekképp cselekedjenek, és a szabadságon levő aktív tisztek se kapjanak engedélyt ahhoz, hogy Dél-Afrikába menjenek.

Kína.

Mindeközben a németek aktívan szorgalmazták követeléseik érvényesítését Kínában. A németek, 1897 novemberében – két német misszionárius meggyilkolása miatti kártérítés követelés ürügyén – katonai erőt küldtek Kiaocsou megszállására, és a Kínai Kormányt tájékoztatták arról, hogy addig nem hagyják el ezt a helyet, amíg nem teljesülnek a Német Kormány követelései. A követelések között szerepelt a santungi vasutak megépítéséhez, és ezen vasutak menti bányák műveléséhez való kedvezményes jog. Őfelsége Kormánya, értesülvén e feltételekről, tájékoztatta követüket[139], hogy tiltakozni fog ezen természetű, kizárólagos privilégiumoknak Németországnak történő adományozása ellen.

Von Bülow[140] gróf biztosította Sir F. Lascellest, hogy a Német Kormánynak ezen cselekedetével nem állt szándékában bármiféle kellemetlenséget okozni Angliának, és pontosan azért választotta Kiaocsout, mert az távol esik azoktól a régióktól, ahol Anglia közvetlenül is érdekelt. Közölte, hogy Kiaocsou német okkupációja miatt Őfelsége Kormányának nem kell kereskedelmi szempontból nyugtalankodnia, mivel ő meg van győződve arról, hogy az nyitva fog állni a világ kereskedelme előtt, és kinyilvánította, hogy ő nagy híve az Anglia és Németország közötti egyetértésnek, és őszintén reméli, hogy a fennálló ingerültség fokozatosan meg fog szűnni.

Lord Salisbury azt mondta a [londoni] német nagykövetnek, hogy a „mód, ahogyan Németország elérte célját, kedvezőtlenebb hatást tett rá, mint maga a cél, amit elért: az oroszok eddig teljesen korrektül viselkedtek, de ugyanezt

---

[138] A legnagyobb felháborodást az az elfogott levél váltotta ki az angolok részéről, amelyet a búr oldalon harcoló német önkéntesek parancsnokához, Schiel hadnagyhoz írt egy aktív szolgálatban lévő német tiszt, s amelyben az állt, hogy hamarosan csatlakozik hozzá. In: GDD p. 115. A németek tagadták, hogy tömeges jelenségről lenne szó, azt állítva, hogy mindössze két, már leszerelt német tiszt harcol a búrok mellett. In: BDO p. 245.

[139] A Kínába akkreditált német követ ekkor báró von Heyking volt. In: GDD p. . 20.

[140] gróf Bülow, Bernhardt von (1849–1929) német politikus; 1897–1900 között külügyi államtitár; 1900–1909 között kancellár volt. In: BDO p. 339.

a bókot nem tudja megtenni a németeknek," akik nem adták semmi jelét szándékaiknak.[lxii]

Februárban, Sir C. MacDonald[141] azt jelentette, hogy a német követ határozottan ellenzi azt a kínai tervet, hogy angol és amerikai tőkéből építsék fel a Tiencsinből Santungon át Csinkiangba tartó vasutat.[lxiii] A német követ közvetlenül ezután azt mondta Sir C. MacDonald-nak, hogy kormánya szándéka az, hogy Santungot kereskedelmi szempontból gyarmatává tegye.[lxiv] Őfelsége Kormánya tiltakozását fejezte ki e tárgyban, erre a Német Kormány deklarálta, hogy csak azt szeretnék elérni, hogy ha Santungban vasutat kellene építeni, akkor először német vállalatoknak tegyenek ajánlatot.[lxv] A pekingi német követ azt állította, hogy őt kormánya úgy tájékoztatta, hogy „ a Kínával kötendő szerződésünk opciós záradékáról Őfelsége Kormányát tájékoztatták, amely nem emelt az ellen kifogást."

A Tiencsin-Csinkiang vasutat azóta már egy közös angol-német vállalat megépítette.

1898. március 6-án aláírták a Németország és Kína közötti szerződést;[lxvi] Németország megszerezte Kiaocsou 99 éves bérletét és a felhatalmazást, hogy felségjogot gyakoroljon az öböl körüli 50 km-es zónán belül, ezeken kívül vasúti és bánya privilégiumokat [is] szerzett, amelyeket csak azok ismerhettek meg, akik a Protektorátus fejlődésében érdekeltek voltak. A Kínai Külügyminisztérium közölte Sir C. MacDonald-dal, hogy a német követ arról tájékoztatta őket, hogy a vasúti záradékról értesítették Őfelsége Kormányát, amely nem tiltakozott, és a Kínai Kormányt így bírták rá az aláírásra, Sir C. MacDonald tiltakozására ellenére. Közölve lett velük, hogy a német követnek tulajdonított állítás teljességgel alaptalan.

Később, azután, hogy az oroszok megszerezték Port Arthurt, Őfelsége Kormánya Japán egyetértésével, megkapta a Santung tartománybeli Vejhajvej bérletét a Németországnak és Oroszországnak nyújtott előnyök kompenzációjaként.[lxvii] Megelőzendő a Német Kormány nyilvánvaló rosszallását, amelyet Sir F. Lascelles előre sejtett, Őfelsége Kormánya hivatalos nyilatkozatot tett a szerződés aláírása előtt néhány hónappal arról, hogy nincs szándékában megsérteni vagy elvitatni Németország santungi érdekeltségeit és jogait, és ígéretet tett, hogy nem fog semmiféle vasúti kapcsolatot létesíteni Vejhajvejből a tartomány belsejébe. Egyidejűleg a [londoni] német nagykövettel közölték, hogy Őfelsége Kormánya nem ismeri el Németország azon követelését, hogy a santungi vasutak megépítésére előjoga van.

---

[141] Sir MacDonald, C. M. (1852–1915) brit diplomata; 1896–1900 között pekingi, 1900–1912 között tokiói brit követ volt. In: BDO p. 342.

Szamoa.

1898-ban zavargások törtek ki Szamoán a király, Malietoa Laupepa halála után, aki 1889 óta uralkodott; az utódlásra Malietoa Tanu és Mataafa volt a két fő jelölt.[lxviii] Az 1889-ben Nagy-Britannia, Németország és az Egyesült Államok által kötött Berlini Általános Egyezmény az új király kiválasztását a Legfelső Bíró elé utalta, aki Malietoa mellett döntött. Mataafa híveit jelentéseink szerint nyíltan támogatták a németek[142], elutasítva a döntést; és komoly összecsapásra került sor, ahol Malietoa vereséget szenvedett, ő, fő támogatóival illetve Mr. Chambers-szel, a Legfelső Bíróval, Őfelsége „Porpoise" nevű hajójának fedélzetére menekült. Az ezt követő anarchia idején a német konzul Mataafa-t támogatta, miközben az Egyesült Államok és Nagy-Britannia konzulja ragaszkodott a Legfelső Bíró döntéséhez – ami a három képviselő közötti felfokozott feszültséghez vezetett[143]. Végezetül a három Hatalom különleges megbízottakat küldött a helyszínre[144], hogy döntsenek a helyzetről. Ők először is jóváhagyták a Legfelső Bíró döntését, de ezt összekapcsolták a királyság eltörlésével, s végül deklarálták, hogy valószínűleg csak az a rendszer lehet sikeres, melyet egyetlen Hatalom irányít.

Végül 1899. november 14-én Nagy-Britannia és Németország aláírt egy megállapodást, amelyet egy háromoldalú egyezmény követett, amelyben az Egyesült Államok is részt vett. Szamoa (vagy, hogy pontosabban fogalmazzunk a Szamoa-szigetcsoport két fő szigete[145]) Németországé lett, aki cserében visszavonta minden követelését a Tonga és a Savage-szigetekkel kapcsolatban, és a német Salamon-szigetek közül átengedett néhányat Nagy-Britanniának.

---

[142] A kapcsolatot erősítette, hogy Mataafa távoli rokonságban állt egy Szamoán szolgáló német tiszttel, Hufnagel kapitánnyal. In: *Vasárnapi Újság*, 1899. pp. 331–332.

[143] Az amerikai-brit hadihajók 1899. március 15-én az apiai német követséget is bombázták. In: GDD p. 53.

[144] Az új biztosok kiküldéséről 1899. április 4-én egyeztek meg a felek. In: GDD p. 42.

[145] Az 1899-ben felállított svéd döntőbíróság Németország javára ítélte a két nyugati szigetet, Upolu-t és a Savaii-t, de az USA kapta meg a legértékesebb szigetet, Tuluila-t és az ottani Pago-Pago kikötőt, amely elsőrangú kikötő és szénfelvevő állomás volt. In: von Bülow a Német Külügyminisztériumnak 1899. október 25. In: GDD Vol IV. X IV. 643 p. 70.

Kína.

1900-ban Kína a boxerlázadással[146] zűrzavarba sodródott, ami a Hatalmak beavatkozásához vezetett, akik először is az ostromlott pekingi európai követségek védelmére küldtek csapatokat.[147] Sanghajban ugyancsak zavargásoktól lehetett tartani, ezért – a Francia Kormánnyal folytatott heves viták után – 3000 brit katona szállt partra; a Japán, Francia és a Német Kormány szintén küldött csapatokat, az utóbbi folyamatos baráti kommunikációt fenntartva Őfelsége Kormányával. A Német Császár megragadta ezt a lehetőséget arra, hogy kezdeményező lépéseket tegyen a „nyitott kapuk elvének"[148] fenntartására irányuló együttműködésre;[lxix] és október 16-án sor került egy megállapodás[149] aláírására. Nagy-Britannia és Németország kormánya deklarálta, – hogy tartós nemzetközi érdek, hogy a kínai folyami és tengerparti kikötők megkülönböztetések nélkül szabadok és nyitottak maradjanak minden ország állampolgárának kereskedelme előtt; – hogy a szerződő felek ugyanezt kívánják fenntartani az összes kínai területen, amelyre befolyásuk kiterjed; – hogy a szerződő felek a maguk részéről a jelen bonyodalmakat nem kívánják felhasználni arra, hogy bármiféle területi előnyt szerezzenek maguknak a kínai uralom eső területeken; – hogy „politikájuk a Kínai Birodalom területi állapotának csonkítás nélküli fenntartására irányulna;" ha egy másik Hatalom ezeket a Kínában zajló bonyodalmakat akármilyen formában, bármilyen fajta területi előny szerzésére használná fel, akkor a szerződő felek előzetes megállapodásra jutnának arról, hogy milyen lépéseket kell tenniük kínai érdekeltségeik megvédése érdekében. Az egyezményről értesítették Ausztria-Magyarországot, Franciaországot, Olaszországot, Japánt, Oroszországot illetve az Egyesült Államokat is, és felhívták e Hatalmakat az abban foglalt elvek elfogadására. Ausztria, Olaszország és Japán teljesen elfogadta azokat, a többi Hatalom csak részben; de a megállapodás sok bosszúságot váltott ki Szentpétervárott. A későbbiek folyamán, hogy eloszlassa ezt az ingerültséget, a szentpétervári német ügyvivő arról biztosította [az orosz tárgyalópartnereit], hogy [a megállapodás] burkoltan sem irányul Oroszország ellen, és hogy Németország azért kényszerült megegyezésre Angliával, mert Oroszország a bonyodalmak kezdetén megtagadta, hogy foglalkoz-

---

[146] Az ún. boxerlázadás 1900. június 3.- 1901. szeptember 7. között zajlott Kínában. In: Diószegi p. 529.

[147] A Kínai Kormány hadat üzent mindegyik Hatalomnak. In: Gernet p. 456.

[148] A „nyitott kapuk elve" (*open door policy*) lényege, hogy a Hatalmak saját befolyási területükön tiszteletben tartják más Hatalmak érdekeit. In: Jordán p. 23.

[149] Ez az ún. Jangce-Egyezmény.

zon Németország azon javaslataival, amelyek Oroszország jangcei pozíciójának biztosítására vonatkoztak.[lxx]

Eközben ellenérzések merültek fel a nemzetközi csapatok vezetését, illetve gróf Waldersee-t[150] illetően. Sir E. Satow[151] ugyanis azt jelentette, hogy a főparancsnokot kizárólag német vezérkar veszi körül, és hogy az [gróf Waldersee] a külföldi diplomaták közül rendszerint csak a német követtel érintkezik, ami indokolatlan angol presztízsveszteséget eredményez.[lxxi]

Mindazonáltal 1901 februárjában von Bülow gróf boldogan gondolt arra, hogy nem volt olyan jelentős kérdés, amely bármiféle komoly nézeteltérés „felmerülését valószínűvé tette a két kormány között."[lxxii]

Mégis igen hamar nézetkülönbség adódott az angol-német megállapodás interpretációját illetően. Oroszország ugyanis éppen azon a ponton volt, hogy kikényszerítsen Kínától egy Mandzsúriára vonatkozó szerződést, amely a számítások szerint megfosztotta volna Kínát e régió feletti szuverenitásától, és ez a kilátás annyira riasztó volt Japán számára, hogy értésre adta, hogy kész lenne háborút indítani Oroszország ellen, ha biztosítékokat kap arra, hogy Anglia és Németország nem engedik Franciaországot Oroszország segítségére sietni.[lxxiii] Ezen körülmények között arra törekedtünk, hogy megbizonyosodjunk, hogy Németország milyen álláspontot készül elfoglalni.

A Német Kormány némi késedelem után azt válaszolta, hogy Oroszország és Japán háborúja esetén Németország szíves semlegességet tanúsítana; s ezalatt „a legszigorúbb és a legkorrektebb semlegességet" értik, fegyelmezettebbet, mint amit Németország a dél-afrikai háború alatt tanúsított, amikor Őfelsége Kormánya német alattvalóktól szerzett be bizonyos mennyiségű fegyvert.[lxxiv]

Első pillantásra úgy tűnt, hogy ez az ügy az angol-német szerződés hatókörébe tartozik, és a kérdést mind a Reichstagban, mind a Parlamentben felvetették.

[De] Március 15-én von Bülow gróf beszédet mondott a Reichstagban, amelyben azt állította, hogy az angol-német szerződés nem vonatkozik Mandzsúriára, valamint hogy ez a szövegezésből[152] nyilvánvalóan kiderül. Őfelsége Kormánya [viszont] azon az állásponton volt, hogy a szerződés vonatkozik

---

[150] Waldersee, A. Graf von (1832–1904) porosz majd német tábornok volt. In: Gernet p. 562.

[151] Sir Satow, E. M. (1843–1929) brit diplomata; 1895–1900 között tokiói, majd 1900–1906 között pekingi brit követ volt. In: BDO p. 344.

[152] Az angol-német szerződés hatályának északi határa az északi szélesség 38° volt, amitől Mandzsúria északabbra fekszik. In: GDD p. 147.

Mandzsúriára.[lxxv] A vita mégsem éleződött ki[153], [mert] Lord Lansdowne[154] március 28-án a Lordok Házában azt mondta, hogy a tárgyalások alatt Németország értésünkre adta, hogy Mandzsúriát nem tekintik olyan helynek, ahol befolyásuk van, és hogy túl sok jelentőséget nem kell tulajdonítani a látszólagos véleménykülönbségnek.

De bármi is volt Németország nézőpontja beavatkozásának szükségességéről, áprilisban a Német Császár úgy tűnt, hogy nagyon azt akarja, hogy Őfelsége Kormánya, Japánnal szövetségben háborúba lépjen Oroszországgal.[lxxvi] A Német Császár úgy jellemezte Őfelsége Kormányát Sir F. Lascalles-nak, mint „abszolút nudlik gyülekezetét", mert nem ragadta meg azt a lehetőséget, amelyet a kínai-orosz Mandzsúria Megállapodás[155] kínált, hogy megerősítse pozícióját a Távol-Keleten. Őcsászári Fennsége kijelentette, hogy a japánok „dühösek Angliára", amiért az nem adott nekik tényleges támogatást, és hogy nagyon fél attól, hogy még egy ilyen lehetőség nem fog adódni, valamint hogy három éven belül (azaz 1904-re) Oroszország lesz az úr a világnak ezen a részén.

Ugyanakkor Őcsászári Fennsége kifejezte mély megbántottságát amiatt, hogy Őfelsége egyik követe hangot adott annak a hiedelemnek, hogy ő valamiféle titkos egyezkedésbe bocsátkozott Oroszországgal „és ezt, azután, hogy ő mindent meg tett az Angliával való legbarátibb kapcsolatok ápolásáért, csak sértésnek tudja tekinteni."

Az év áprilisában Dr. Stuebel, a Német Külügyminisztérium Gyarmatügyi Osztályának vezetője, Londonba érkezett és sorozatos megbeszéléseket folytatott Lord Lansdowne-nal és Mr. Bertie[156]-vel, hogy közbejárjon a kínai vámtarifák [illetékének] azonnali, 5 százalékra való felemeléséért, amely a jóvátételi célokra – az ezirányú német követelést 20 millió fontra becsültük – adott nagy kölcsön fedezetéül szolgálna.[lxxvii] Őfelsége Kormánya nem támogatta e javaslatot, és Dr. Stuebel (aki azt mondta, hogy javaslatai „gyors elutasításban" részesültek) sikertelensége komoly csalódást keltett a Német Kormányban.[lxxviii]

Nem sokkal később az Orosz Kormány azt indítványozta a Francia és a Német Kormánynak, hogy ezen Hatalmak nyújtsanak közös kölcsönt Kínának,

---

[153] Lord Lansdowne március 30-án, a Lordok Házában elismerte, hogy az angol-német szerződés nem vonatkozik Mandzsúriára. In: GDD p. 147.

[154] Lord Lansdowne, polgári nevén Petty-Fitzmaurice, H. C. K. (1845–1927) brit politikus; 1900–1905 között brit külügyi államtitár volt. In: BDO p. 341.

[155] Ez a megállapodás ekkor nem lépett érvénybe, mivel az orosz fél nem írta alá, mivel tartott Japán válaszlépésétől. In: Taylor II. p. 479.

[156] Bertie, F. (1844–1919) brit diplomata; 1903–1905 között római, majd 1905–1918 között párizsi brit nagykövet volt. In: BDO p. 339.

és Eckardstein báró[157] tájékoztatta Őfelsége Kormányát e javaslatról, és annak a veszélyéről, hogy Németország elfogadja azt, mivel Németország „ejteni" kívánja Kínát.[lxxix] Lord Lansdowne úgy vélte, hogy ez azt jelenti, hogy Németország Őfelsége Kormányát is „ejteni" kívánja. A kölcsönről nem született egyezség, és a jóvátételek fizetéséről szóló tárgyalások az egész évben folytatódtak. Az a pont, amelyre Őfelsége Kormánya a legnagyobb hangsúlyt fektette, az volt, hogy a szerződéseknek tartalmazniuk kell néhány kikötést, amely kizárja, hogy Kína ezután külön egyezményeket köthessen valamely Hatalommal az adóssága arra [a Hatalomra] eső részének visszafizetéséről. A kívánt cél az volt, hogy megnehezüljön, hogy a Kínai Kormányt belekényszeríthessék, hogy területeket idegenítsen el vagy speciális jogokat adományozhasson adóssága egy részének elengedése fejében.

E nézeteket kimerítően kifejtettük a [londoni] német nagykövetségnek, és minden okunk megvolt rá, hogy azt higgyük, hogy a Német Kormány is egyet fog vele érteni.[lxxx]

Azonban amikor a Protokoll[158] – amelyet a Hatalmak pekingi képviselői állítottak össze – majdnem készen volt, a német képviselő támogatta az orosz követet, hogy a fenti célokra készített záradék elhagyása mellett szavazzon.

Az Oszmán Birodalom.

Eddig nem esett szó Németország és Nagy-Britannia kapcsolatairól az Oszmán Birodalmat illetően. E birodalom mindenáron való fenntartásának vágyáig a két Hatalom politikája ugyanazon a vonalon haladt, habár Németország általában Nagy-Britanniánál mérsékeltebb álláspontot foglalt el azokban a követelésekben, amelyek a törökországi keresztény népességet érintő hátrányok orvoslásáról szóltak.

De Nagy-Britanniát sokkal közvetlenebbül érinti Németország azon eltökéltsége, hogy megszerzi az ellenőrzést Kis-Ázsia vasúti rendszere fölött. Az Oszmán Birodalom e részében csak egy brit vasúti társaság, a Szmirna-Aidin Vasúti Társaság maradt fenn, és 1897–98-ban Németország energikus nyomást fejtett ki, hogy Anatóliai Vasúti Társasága számára bizonyos koncessziókat szerezzen, amelyek tönkre tették volna a Szmirna-Aidin Vasúti Társaságot. Az

---

[157] báró Eckardstein német diplomata; 1899–1902 között a londoni német követség első titkára volt. In: BDO p. 340.

[158] A jóvátétel kérdéséről szóló boxerprotokollt („boxerjegyzőkönyvet"), 1901. szeptember 7-én Pekingben írta alá Kína és a 8 érdekelt Hatalom. Eszerint Kínának 450 millió ezüst dollár jóvátételt kellett fizetnie a szövetséges Hatalmaknak. In: Gernet p. 456.

államtanács egyes tagjait megvesztegették, hogy e koncessziókra szavazzanak, de a tervet meghiúsította Őfelsége nagykövetének erélyes tiltakozása.[lxxxi] Őexcellenciája ugyanakkor azt jelentette, hogy a Deutsche Bank[159] arra törekszik, hogy az Ottomán Bankot[160] kiüsse a Porta pénzügyi tanácsadójának pozíciójából. A német társaság – miután nem tudta tönkre tenni a Szmirna-Aidin Vasúti Társaságot – megpróbálta, igaz sikertelenül, felvásárolni annak vasútját; abban azonban már sikerrel járt, hogy megakadályozza, hogy [a brit társaság] koncessziót kapjon vonala meghosszabbítására.

A bagdadi vasút.

1899-ben, az Anatóliai Vasúti Társaság – amelynek Haidar Pasha-tól (Konstantinápollyal szemközt) Konya-ig volt vonala[161] – koncessziót szerzett, hogy vonalát elvileg Bagdadig illetve a Perzsa-öbölig meghosszabbíthassa; a vonal lehetséges végpontjának Kuvaitot gondolva, azt az államot, amelyhez Nagy-Britanniát régóta különleges, bár nem igazán világosan definiált kapcsolatok fűzték. Őfelsége Kormánya semmiféle oppozícióval sem élt a koncesszió iránt, a német társaság brit tőkét is be kívánt vonni, de a végleges tárgyalások egy kissé később kezdődtek.

Kuvait.

A „bagdadi" vasútban meglévő érdekeltsége Németországot 1901-ben arra indította, hogy komoly gyanakvást tanúsítson kuvaiti pozíciónkat illetően. Őfelsége Kormánya mindig is elismerte, hogy Törökország rendelkezik a szuverenitás valamely pontosan nem rögzített formájával e terület felett, de ennek ellenére 1898-ban kész volt elfogadni a sejk[162] felkérését, hogy Brit Protektorátussá nyilvánítsuk a területet. Sir N. O' Conor[163] mindazonáltal úgy vélte, hogy ebből nagyon komoly diplomáciai bonyodalmak származnának, és egy titkos szerződést ajánlott a sejkkel. Ezen a ponton a döntő cselekvést az sürgette,

---

[159] A Deutsche Bank vezetője, Georg von Siemens már 1889-ben felvetette a „bagdadi" vasút megépítésének lehetőségét. In: DG p. 686.

[160] Az Ottomán Bank részvényeinek többsége angol-francia tulajdonban volt. In: Diószegi p. 117.

[161] Ezt a vonalat 1896-ban adták át. In: DG p. 686.

[162] Mubarak Ibn Szabah sejkről van szó. A „felkérés" lehet, hogy fordított előjelű volt, mivel egyes források szerint elődjét, Mohamed Ibn Szabah sejket azért gyilkoltatták meg a britek, mert az nem akarta protektorásukat vállalni. In: Benke p. 396.

[163] Sir O' Conor, N. R. (1843–1908) brit diplomata; 1895–1898 között szentpétervári, 1898–1908 között konstantinápolyi brit nagykövet volt. In: BDO p. 344.

hogy az a hír járta, hogy Oroszország jogot szerzett egy a szíriai Tripolitól Kuvaitig tartó vasútra.

1899. január 23-án a sejk egy szigorúan titkos szerződést írt alá, arra kötelezve magát ebben, hogy Őfelsége Kormányának egyetértése nélkül nem fog területet átadni, és nem fog külföldi képviselőket fogadni[164]. Cserében Őfelsége Kormánya szíves segítségének ígéretét, és 15000 rúpia összegű fizetséget kapott. Ugyanakkor India Kormánya felhatalmazást kapott, hogy bármely török részről tett kísérletet Kuvait megtámadására fegyveres erővel hiúsítson meg.[lxxxii]

1901-ben, Kuvait státusza a figyelem előterébe került a sejk és a szomszédos nedzsdi emír vitája miatt. Összeütközésekre is sor került; a török beavatkozás közelinek tűnt, és mind a sejk, mind az emír brit protektorátus létesítését kérvényezte.

Az indiai alkirály azt javasolta, hogy deklaráljuk a Kuvait feletti protektorátust, de Őfelsége Kormánya ez ellen döntött, mivel ez valószínűleg nagy nehézségeket és zavarokat idézett volna elő.

Ugyanakkor, amikor már valószínűnek tűnt, hogy egy török erőt a sejk megdöntésére vezényelnek, Őfelsége Kormánya figyelmeztette a Portát, hogy ha kell erővel akadályoz meg egy effajta támadást, és egy cirkálót küldött Kuvaithoz. Az ugyancsak a helyszínre küldött török hajó parancsnoka arról adott hírt, hogy a brit kapitány arra készül, hogy katonákat tegyen partra és proklamálja a protektorátust.[165]

Erre az információra alapozva a Német Kormány tiltakozását fejezte ki Őfelsége Kormányának, és kijelentette, hogy egy ilyen eseményt barátságtalan cselekedetnek és a Berlini Szerződés megszegésének tekintené.[lxxxiii] Azt a választ kapták, hogy Őfelsége Kormányának nincs szándékában a protektorátus proklamálása; s hogy nem fogja ellenezni, hogy Kuvait legyen a „bagdadi" vasút végpontja, de ebben a kérdésben egy előzetes megegyezés elengedhetetlen lesz, és hogy vannak „bizonyos megállapodásaink" a sejkkel.

Közvetlen e magyarázatok után a [londoni] német nagykövet visszatért e témára, megemlítve, hogy a Német Kormányzat mindig is nyomatékosan [úgy] tartotta, hogy Kuvait az oszmán uralom alá eső területek részét képezi.[lxxxiv]

Sir N. O' Conor azt jelentette, hogy a [török] külügyminiszter az e témában folytatott tárgyalásaik során kifejtette, hogy arra utasították, hogy a Szultán[166] Kuvait feletti szuverenitását energikusan védelmezze, és arra is célzott, hogy

---

[164] De Kuvait továbbra is Törökország autonóm járása maradt. In: Benke p. 396.

[165] A protektorátus proklamációja 1900-ban be is következett. In: Benke p. 396.

[166] A Szultán 1876–1908 között Abdul Hamid volt. In: Benke p. 382.

az Oszmán Kormány a sejk melletti közvetlen beavatkozásunkat jogtalan agressziónak tartaná.[lxxxv]

Sir N. O' Conor úgy hitte, hogy a Portát e magatartásában „megszilárdította" a német, vagy esetleg az orosz nagykövetségről érkezett tanács.

A bagdadi vasút.

1902. január 21-én a Porta aláírta az Anatóliai Vasúti Társaság vonalának Bagdadig illetve a Perzsa-öbölig meghosszabbításáról szóló koncessziót, és végig az elkövetkező két év folyamán tárgyalások folytak részint Franciaország, Németország, a Törökország és Nagy-Britannia, részint pedig Őfelsége Kormánya és különféle bankházak között arról, hogy az illető Hatalmak milyen arányban vegyenek részt a „bagdadi vasút"-ban. Lord Lansdowne a következőképpen összegezte Őfelsége Kormányának álláspontját egy Sir E. Casselnek[167] szóló 1903. február 4-én kelt levelében:–

„Mi a terv mellett vagyunk, és kénytelenek lennénk nagyon nem kívánatosnak tekinteni, ha az egyetértésünk nélkül kerülne kivitelezésre, illetve ha ezen ország nem megfelelő mértékben venne részt a vonal megépítésében, igazgatásában és ellenőrzésében."

Ugyanakkor az Orosz Kormány úgy vélte, hogy ez a terv veszélyes túlsúlyt akar adni Németországnak Kis-Ázsiában,[168] és Őfelsége Kormánya szándékozott részvételét sok kritikával fogadták ebben az országban.[lxxxvi]

Végül Őfelsége Kormánya úgy döntött, hogy a javaslatok, amelyeket Nagy-Britannia kapott nem tartalmaznak elégséges biztosítékot a vonal nemzetközi ellenőrzésére, és annak megelőzésére, hogy valamelyik Hatalomnak kedvezményes elbánást adjanak. Ezért Őfelsége Kormánya azt közölte, hogy nem tudja megadni a kért biztosítékokat, sem az indiai postai berendezések Kuvaitba szállítását, sem a török vámok[169] egy részének felhasználását a szándékozott kezes[170] támogatására. A miniszterelnök ezt a döntést április 23-án az Alsóházban jelentette be, s indoklásul kifejtette, hogy a Porta és az Anatóliai Vasúti Társaság közötti szerződés a Kis-Ázsián keresztül a Perzsa-öbölig hú-

---

[167] Sir Cassel, E. (1852–1921) brit bankár, 1912-ben tagja volt az ún. Haldane-misszionak. In: BDO p. 339.

[168] Oroszország ellenezte leginkább a „bagdadi vasutat", hiszen még 1900-ban egyezményt kötött a Portával, hogy Kis-Ázsia fekete-tengeri térségében beleegyezése nélkül nem lehet vasutat építeni. In: Taylor II. p. 467.

[169] A török vámokat, a Porta korábbi pénzügyi problémái miatt a Hatalmak felügyelték. In: Taylor II. p. 496.

[170] A kezes a Morgan-bankház volt. In: Taylor II. p. 496.

zódó vasút fejlesztés tervét teljes egészében egy olyan társaság kezébe adta, amely német ellenőrzés alatt áll. Egy ilyen szerződéshez sohasem kérték Őfelsége Kormányát hozzájárulását, és abban semmi esetre sem tud részt venni.

Mr. Chamberlain és gróf von Bülow.

Talán nem időszerűtlen ehelyütt megemlíteni egy incidenst, mely 1902 január elején történt, s habár ez egyik konkrét tárgyaláshoz sem kapcsolódott, mégis nagy érzelmeket váltott ki akkoriban. Mr. Chamberlain egy Edinburghban tartott beszédében válaszolt azokra a sértő kritikákra, amelyek a német sajtóban jelentek meg a brit hadsereg dél-afrikai viselkedésével kapcsolatban, kifejtve, hogy azok az eszközök, melyeket mi kénytelenek voltunk használni, kevésbé voltak kemények, mint azok, amelyeket a német hadsereg 1870-ben Franciaországban alkalmazott.

A beszéd Németországban heves megbotránkozást robbantott ki, és ezt a kifakadást gyakorlatilag támogatta von Bülow gróf egy Reichstagban tartott beszédében. A témát a Reichstagban, éppen úgy, mint a német sajtóban, többször is a legdurvább szavakkal megvitatták, de Mr. Chamberlain elutasítása, hogy visszavonja amit mondott, a hangnem mérséklődését hozta Németországban.

Sanghaj.

1902 folyamán eljött Sanghaj kiürítésének ideje azon Hatalmak számára (Németország, Franciaország, Japán és Nagy-Britannia), amelyek 1900-ban azért küldtek oda csapatokat, hogy elejét vegyék a zavargásoknak. A tervezett határidő november 1-e volt.

A Német Kormány az alábbi feltételeket támasztotta ahhoz, hogy beleegyezését adja a kivonuláshoz ebben az időpontban –[lxxxvii]

1. Egy előzetes megállapodás, amelyik az egyidejű és egységes kiürítésről intézkedik.

2. Annak a jognak a fenntartása, hogy ha a jövőben bármely más Hatalom nekilátna Sanghaj újbóli okkupációjának, akkor hasonló lépést tehessen.

3. A Pekingi Kormánynak és a jangcei alkormányzóságnak köteleznie kell magát arra, hogy egyetlen Hatalomnak sem fog politikai, katonai, tengeri, gazdasági természetű különleges előnyöket nyújtani, és hogy nem fog hozzájárulni a folyó[171] felett uralmat biztosító bármely pont okkupálásához sem Sanghaj fölött, sem Sanghaj alatt.

---

[171] A Jangce. [a ford.]

A Német Kormány Őfelsége Kormányának értesítése nélkül közölte e három feltételt a Kínai Kormánnyal, megszerezte egyetértésüket, és meggyőzte őket az ügy titokban tartásáról. A Francia Kormányt pedig oly módon tájékoztatták, hogy meggyőzzék annak az állításnak az igazságáról, hogy Sir James Mackay[172], a Kínával folytatott kereskedelmi tárgyalásai során megpróbálta megszerezni a nankingi alkormányzó hozzájárulását ahhoz, hogy Anglia végleg megszállhassa Jinjiang és Chongqing[173] erődjét.[lxxxviii]

Őfelsége Kormánya erősen helytelenítette, hogy a többi Hatalom elfogadja a német feltételeket,[lxxxix] és egyidejűleg tájékoztatta Csing herceget[174], hogy Őfelsége Kormánya „mélyen neheztel viselkedése miatt" és hogy a jövőben nem lesz tekintettel azokra az előírásokra, amelyekkel őt a Kínai Kormány vagy az alkirály megpróbálná teljes akciószabadságában korlátozni a Jangce-régióbeli brit érdekeltségek védelmének és rendjének fenntartása során.[xc] Őfelsége Kormánya nyomást gyakorolt a Kínai Kormányra és a wuchangi alkormányzóra, hogy ne írjanak alá semmiféle megállapodást, ami az ellenszenves német feltételt tartalmazza.

November 3-án a [londoni] német nagykövet bejelentette, hogy kormánya elvetette a harmadik feltételt, mivel kielégítő biztosítékokat kapott a Kínai Kormánytól arra nézve, hogy nem fog lemondani szuverenitásáról és territoriális jogairól egyik Hatalom javára sem, nemcsak a Jangce-medencében, hanem a Birodalom minden részében.[xci] Őfelsége Kormánya azt válaszolta, hogy nem részese e magállapodásnak, és nem tekinti olyannak, amely rá is vonatkozik.[xcii]

Richthofen báró, amikor erről vitatkozott Őfelsége berlini ügyvivőjével, kihasználta az alkalmat, hogy „egy kissé dühös" szónoklatot tartson a búr tábornokok németországi látogatása kapcsán, s kifejezte megbántottságát amiatt, hogy Őfelsége Kormánya nem mutatkozott kellően hálásnak azirán t, amelyet a Birodalmi Kormány ebből az alkalomból tanúsított, illetve azirán t, hogy 1900-ban meghiúsította Krüger elnök berlini látogatását.[xciii]

---

[172] Sir Mackay, J. brit diplomata; 1899–1905 között a pekingi brit követség ügyvivője volt. In: BDO p. 342.

[173] Mindkét település Jangce menti kikötő. Az előbbi még az 1858-as tiencsieni szerződéssel, az utóbbi a chongqingi szerződéssel (1890) nyílt meg a britek előtt. In: Gernet p. 436.

[174] A kínai császár a boxerlázadással elveszítette befolyását az eseményekre, és a legfőbb hatalomnak ekkor jogilag Csing herceg, azaz Yikuang Csing herceg (1836–1918) számított, aki a kínai delegációt vezette a Hatalmakkal való tárgyalások során. In: http://en.wikipedia.org/wiki/Prince_Quing

A Német Császár.

November 14-én beszélgetésre került sor a Német Császár és Lord Lansdowne között, amelyben a főtéma a Dardanellák kérdése volt. Őcsászári Fennsége azt mondta, hogy ő úgy tudja, hogy Őfelsége Kormánya „fütyül" a Dardanellákra, de amikor Lord Lansdowne közölte vele, hogy ez nem felel meg a valóságnak, és hogy Őfelsége Kormánya tárgyalást fontolgat a tárgyban Olaszországgal és Ausztriával, akkor [Őcsászári Fennsége] azt mondta, hogy abban Németország is kész részt venni.

Őcsászári Fennsége ugyancsak megemlítette, hogy sok évvel ezelőtt azt kérte Lord Salisbury-től, hogy segítsen neki egy szénfelvevő állomást szerezni Kínában, de fáradozásaira csak visszautasítást kapott. Ezért kényszerült magán segítenie. Németország fejlődéséhez ugyanis abszolút szükséges, hogy legyenek szénfelvevő állomásai.

Venezuela.

Nagyon kevéssel ezután (1902) Nagy-Britannia és Németország egyetértésben cselekedett, hogy kielégítést szerezzenek saját, Venezuelával szemben fennálló követeléseikre; és a két Hatalom, amelyekhez csatlakozott Olaszország, blokád alá vette a venezuelai kikötőket. Annak ellenére, hogy a Németországgal való társulás országunkban igen népszerűtlen, a lojalitás – amellyel Őfelsége Kormánya irányukban [ilyen] komoly nehézségek idején cselekedett – kiváltotta a Német Kormány elismerését.

Kanada.

Az 1903-as év folyamán a Németország és Kanada közötti kereskedelmi kapcsolatok körül bontakozott ki a legfontosabb vita.

Az 1897-es vámtarifa szerint Kanada a kedvezményes tarifa előnyét kínálta bármely országnak, amely a kölcsönösség bizonyos feltételeinek eleget tesz; és mivel az Egyesült Királyság már eleget tett e feltételeknek, a brit áruk megkapták a kedvezményes tarifa előnyét.[xciv] De az 1865-ös szerződés alapján, amely Nagy-Britannia és a Német Vámszövetség között született, a német áruk ugyanarra a bánásmódra voltak jogosultak a brit gyarmatokon, mint a brit áruk, és a Német Kormány ennek alkalmazását követelte, a Kanadai Kormány azonban kérte, hogy kapjon felmentést ez alól a kikötés alól. Ennek megfelelően az 1865-ös szerződést Őfelsége Kormánya 1897. július 30-án felmondta, és az 1898. július 30-án hatályát vesztette. 1898 elején a kanadai vámtarifatörvényt

módosították, és az év augusztus elsejétől a kedvezményes bánásmódot Kanada kifejezetten csak Nagy-Britanniára és bizonyos brit gyarmatokra korlátozta, míg minden [más] idegen országgal szemben – részrehajlás nélkül – az átlagos kanadai vámot kezdte alkalmazni.

1898. június 11-én a német Bundesrat elfogadta azt az előterjesztést, hogy [Németország] tartsa fenn a legnagyobb kedvezmény elvét Nagy-Britannia és gyarmatai illetve külbirtokai iránt – Kanada kivételével.

Őfelsége Kormánya Kanada szorgalmazására diplomáciai lépéseket tett a Német Kormánynál, rámutatva arra, hogy Kanada megadja Németországnak mindazokat a kedvezményeket, amelyeket más Hatalmaknak is nyújt. A tárgyalások öt évig folytak, eredménytelenül. Ezalatt az egész időszak alatt továbbra is megmaradt a legnagyobb kedvezmény elve Nagy-Britannia számára, de 1903 áprilisában a Német Kormány célzott rá, hogy ha más [brit] gyarmatok is követnék Kanada példáját, Németország lehetetlennek találná, hogy továbbra is a legnagyobb kedvezmény elvét alkalmazza Nagy-Britannia iránt.[xcv] Ugyanebben a hónapban, Kanada megtorlásként felemelte a Németországgal szembeni vámtarifáit.

Azóta az álláspontok változatlanok maradtak; a legnagyobb kedvezmény elve megmaradt Nagy-Britannia számára, és sikertelen tárgyalások zajlottak Németországgal, mind Őfelsége Kormányán keresztül, mind félhivatalosan maga Kanada részéről. Mindazonáltal Őfelsége Kormánya nem vallja azt a nézetet, hogy Németország viselkedése egészében véve ésszerűtlen volna.

A Német Császár az angol sajtóban.

1903 vége felé a Német Császár egy Sir F. Lascelles-szel folytatott beszélgetése során élt az alkalommal, hogy visszatérjen arra, hogy az angol sajtó rosszindulatú vele szemben, annak ellenére, hogy ő „folyton arra tesz kísérleteket, hogy a két ország között jó egyetértés jöjjön létre", de azt elismerően hozzátette, hogy Őfelsége Kormányának viselkedése teljesen korrekt.[xcvi]

Kelet-Afrika.

Afrikában az elmúlt két év során különféle határtárgyalások zajlottak, egészében véve zökkenőmentesen; Zanzibárban egy Németországgal kötendő új szerződés körvonalazódik. Az utóbbiról szóló tárgyalások közben a németek a régi szerződésük előnyét követelik, mely követelést mi sem vitatjuk túlzottan, de mindenestre a kimunkálás alatt álló egyezmény meg fogja szüntetni területen kívüli jogaikat.

Lord Lansdowne, amikor múlt júliusban, a Kelet-Afrikai Protektorátusba küldött új biztosunknak látta el általános instrukciókkal, azt mondhatta, hogy: „Az örvendetesen fennálló jó kapcsolatok a Protektorátus és a szomszédos német birtokok között, biztosítani fogják azt, hogy a lehető legkisebb súrlódás keletkezzen minden esetleg felmerülő határkérdésben... Minden közös érdekeltségű határügyben teljes és szívélyes együttműködésre törekedjen a Kormányzóval és Német Kelet-Afrika egyéb hatóságaival."[xcvii]

Egyiptom.

A Franciaországgal kötött tavaly áprilisi szerződés[175] Egyiptomban tárgyalásokhoz vezetett Németországgal és más Hatalmakkal, amelyeknek beleegyezése szükséges volt a Khedivei Dekrétumhoz, amivel Őfelsége Kormánya újjászervezni óhajtotta az egyiptomi adósságszolgálatot.

A Német Kormány attól tette függővé hozzájárulását, hogy bizonyos elintézetlen kérdések rendeződjenek: ezek – a szamoai zavargások számlájára írható német veszteségek, – a dél-afrikai háború alatti német károk iránti kártérítés, amelyért a felkínált 90000 fontot elégtelennek tartották, – a két ország közötti kereskedelmi kapcsolatok rendezése illetve a Kanadát illető nézeteltérés, – és – ha más módon nem rendeződne – a Holland Dél-Afrikai Vasúti Társaság[176] német kötvénytulajdonosainak követelései voltak. A Német Kormány egyiptomi érdekeltségeinek is igényelt bizonyos privilégiumokat.

Sőt mi több, a Német Kormány arra buzdította az Osztrák Kormányt, hogy az is támasszon feltételeket. Végül, mindazonáltal mindkét kormány megadta az igényelt beleegyezését kisebb, egyiptomi ügyekre korlátozódó koncesszióért cserében. A Holland Dél-Afrikai Vasúti Társaság kérdése nem sokkal később rendeződött.

---

[175] Ez a nevezetes brit-francia *entente cordiale*, gyarmati szerződés (1904. április 8.), amelyben Franciaország elismerte Nagy-Britannia Egyiptom feletti protektorátusát, cserében Marokkóban cselekvési szabadságot kapott. In: Diószegi p. 25.

[176] Ez a társaság *(Netherland South African Railway Co.)* építette meg, a portugáloktól kapott koncesszió alapján, a Pretoria és Delagoa-öböl közötti vasutat 1894-ben. In: Fage p. 324.

Tibet.

Pekingben csak jelentéktelen súrlódások voltak az elmúlt két évben, kivéve, hogy a Tibeti Megállapodásra[177] vonatkozó tárgyalások idején a német követ, olyan hangnemben vonta kérdőre a Kínai Külügyminisztériumot[178] ebben a tárgyban, hogy azt Sir E. Satow egyenértékűnek vélte egy oppozíciós fenyegetéssel. A „Times" tudósítója[179] is az egyezmény ellenzésével vádolta meg a német követet, és tudósításai nagy felháborodást váltottak ki nemcsak a német sajtóban, hanem a Német Kormányban is. Egy cáfolatot tettek közzé a Német Kormány sajtóorgánumában, azt a magyarázatot adva, hogy a német követ pusztán az egyezmény szövegváltozatának pontosságáról kérdezte a Kínai Külügyminisztériumot, ami az egyik kínai újságban megjelent, és hozzátette, hogy Németországnak semmilyen érdekeltsége sincs ebben az ügyben.[xcviii] Azonban a német követ korábban már megemlítette Sir E. Satow-nak, hogy a megállapodás megsérti a német legnagyobb kedvezmény jogokat, és Lord Lansdownenak az volt a véleménye, hogy a [német] követ vizsgálódása kínált obstrukciós ürügyet a Kínai Kormánynak.[xcix]

A két kormány között a szóban forgó, fentebb megtárgyalt kérdéseknek ebben a pillanatban nincsen nagy jelentősége, kivéve talán a gazdasági vonatkozásaikat; de az evidens, hogy a Német Császár és kormánya nem lett kevésbé gyanakvó Őfelsége Kormányának szándékai iránt, mint a korábbi években volt, ugyanis von Bülow gróf a karácsony estéjén Sir F. Lascelles-szel folytatott beszélgetése során célzott arra a Német Császárban és kormányában erősen élő meggyőződésre, miszerint Anglia Németország megtámadására készül.[c]

J. A. C. Tilley
1905. január 5.

---

[177] 1904-ben megakadályozandó az esetleges orosz politikai-katonai befolyás növekedést, brit diplomata és katona küldöttség érkezett Tibetbe, és egy szerződést kényszeríttet rá a Tibeti Kormányra, amelyet 1904. szeptember 7-én írtak alá. Ennek értelmében Tibet független, szabad ország, egyetlen idegen hatalomnak sincs alárendelve. A megállapodás rendezte India Sikkim tartománya és a Tibet közötti határ kérdését; szólt a brit és tibeti alattvalók közötti szabadabb kereskedelem elősegítéséről; és a Lhasa-ban állomásozó brit erők költségeinek Tibet általi megtérítéséről. Az 1906-ban Nagy-Britannia és Kína között megkötött ún. pekingi adhéziós egyezményben azonban a britek elismerték Kína fennhatóságát a terület fölött. In: http://en.wikipedia.org/wiki/ Tibet illetve Shakabpa p. 188–190.

[178] A kínai külügyminisztérium kínai neve1902 után *Wai-wu-Pu* volt.

[179] A Times tudósítja ekkor Pekingben George Ernest Morrison (1862–1920) volt, aki 1897-től 1912-ig tudósított innen az újságnak, majd 1912-től egészen haláláig a kínai elnök tanácsadója volt. In: http://en.wikipedia.org/wiki/ George_Ernest_Morrison

A szerző hivatkozásai:

i. Afrikai Ügyosztály (*African Department*), Feljegyzések, 1892. augusztus. 1.
ii. Sir P. Anderson Memoranduma, 1895. augusztus.
iii. Sir E. Malet, No. 150, Afrika, 1898.december.2.
iv. Afrikai Ügyosztály Memoranduma.
v. Afrikai Ügyosztály Memoranduma, 1895. június 29.
vi. Afrikai Ügyosztály Memoranduma, 1895. június 29.
vii. Mr. Gosselin-nek., No. 174A. Afrika, 1894. október 31.
viii. Gyarmatügyi Minisztérium (*Colonial Office*), 1893. március 11.
ix. Sir H. Mcdonell, No. 81A, Afrika, 1894. október. 31.
x. Bernal konzulnak, távirat, 1894. szeptember. 29.
xi. Sir H. Mcdonell-nek, Nos. 24 és 25. Afrika, távirat, 1894. október 16.
xii. Mr. Gosselin, No. 139, Afrika, 1894. október 29.
xiii. Cusack-Smith konzul, No. 22, 1894. június 19.
xiv. Cusack-Smith konzul, No. 29, 1894. július 17.
xv. Mr. Gosselin-nek, No. 137, május 9.
xvi. Mr. Fane, No. 13, 1892. január 11.
xvii. Sir E. Malet-nek, No. 310, 1892. december 28.
xviii. Sir C. Ford, No. 51, Titkos, 1892. február 19.
xix. Lord Cromer, No. 63, április 19.
xx. Sir P. Currie, No. 92, 1894. június 28.
xxi. Sir E. Malet, No. 13, Titkos, 1895. január 16.
xxii. Mr. Gosselin-nek, No. 316, Titkos, november 19.
xxiii. No. 244, Bizalmas, november 25.
xxiv. Sir E. Malet-nek, No. 321A, november 29.
xxv. Sir E. Malet, No. 150, Afrika, 1894. december 2.
xxvi. No. 258, december 8.
xxvii. No. 13, 1895.január 16.
xxviii. No. 8, Bizalmas, január 20.
xxix. Mr. Gosselin, No. 139, Afrika, 1895. október 29.
xxx. Sir E. Malet, No. 6a, Szigorúan Bizalmas, január 26.
xxxi. Sir E. Malet, No. 10, Afrika, 1895. február 1.
xxxii. Sir E. Malet, No. 18, Afrika, 1895. február 12.
xxxiii. Bizalmas, No. 6637.
xxxiv. Mr. Gosselin, No. 139, Afrika, 1895. október 29.
xxxv. Mr. Gosselin, No. 138, Afrika, 1895. október 29.
xxxvi. Mr. Gosselin, No. 139, Afrika, 1895. október 29.
xxxvii. Gyarmatügyi Minisztérium, 1895. december. 27.
xxxviii. Sir F. Lascelles, No. 6, Afrika, távirat, december 31.
xxxix. Sir F. Lascelles, No. 174, Afrika, Bizalmas, 1895. december 31

xl. Sir F. Lascelles, No. 1, Afrika, 1896. január 2 .
xli. Sir F. Lascelles-nek, No. 5, Afrika, január 7.
xlii. Sir E. Monson, No. 6, Titkos, 1896. január 6.
xliii. Sir H. MacDonald, No. 6, Titkos, 1896. január 4.
xliv. Sir F. Lascelles-nek, No. 191A, Afrika, 1896. december 7.
xlv. Mr. Crawford, 1896. október 10.
xlvi. Sir F. Lascelles, No. 193, Afrika, Bizalmas, október 5.
xlvii. Sir F. Lascelles, No. 88, Afrika, 1896. március 20.
xlviii. Sir F. Lascelles, No. 22, Afrika, Szigorúan Titkos, távirat, 1896. május 5.
xlix. Lord Cromer, 1897. május 28.
l. No. 43, Bizalmas, 1896. február 28.
li. Mr. Beauford, 1895. november
lii. Sir H. MacDonell Mr. Bertie-nek, 1897. november 15.
liii. Sir H. MacDonell-nek, No. 11, Afrika, távirat, május 25.
liv. Sir Gough vikomtnak, No. 93, Afrika, június 14.
lv. Sir H. MacDonell-nek, No. 72, Afrika, június 14.
lvi. Memorandum, 1898. június 22.
lvii. Lord Gough-nak, No. 102, Afrika, Titkos, június 23.
lviii. Sir F. Lascelles-nek, No. 139, Afrika, 1898. augusztus 19.
lix. Sir E. Monson, No. 604, távirat, 1898. november 13.
lx. Sir F. Lascelles-nek, No. 21, Afrika, 1900. január 17.
lxi. Mr. Buchanan, No. 127, Afrika, 1901. november 20.
lxii. Sir F. Lascelles-nek, 1898. január 12.
lxiii. Sir C. MacDonald, No. 44, távirat, február 17.
lxiv. No. 48, távirat, február 19.
lxv. Sir F. Lascelles, No. 7, távirat, február 27.
lxvi. Sir C. MacDonald, No. 65, távirat, március 9.
lxvii. Sir F. Lascelles-nek, No. 52, távirat, 1899. április 10.
lxviii. Nyugati osztály (*West Department*) Memoranduma, 1900.
lxix. Sir F. Lascelles, távirat, 1900. augusztus 22.
lxx. Mr. Hardinge, No. 126, Titkos, 1900. november 2.
lxxi. No. 34, 1901. január 25.
lxxii. Sir F. Lascelles, No. 46, Szigorúan Bizalmas, 1901. Február 26.
lxxiii. Sir F. Lascelles-nek, No. 67, Szigorúan Titkos, távirat, március 8.
lxxiv. Sir F. Lascelles, No. 17, távirat, március 14.
lxxv. Sir F. Lascelles-nek, No. 79, távirat, 1901. március 16.
lxxvi. Sir F. Lascelles, No. 24, 1901. április 10.
lxxvii. Sir F. Lascelles-nek, No. 122, 1901. április 23.
lxxviii. Sir F. Lascelles, No. 25, távirat, Afrika
lxxix. Sir F. Lascelles-nek, No. 144, 1901. április 23.
lxxx. Memorandum a királynak, 191. augusztus 10.
lxxxi. Sir P. Currie, No. 27, 1898 január 14.

lxxxii. Indiai Osztály (*Indian Office*), 1901. június 14.
lxxxiii. Sir F. Lascelles-nek, No. 306, 1901. szeptember 3.
lxxxiv. Sir F. Lascelles-nek, No. 337, 1901. október 6.
lxxxv. No. 310, Bizalmas, augusztus 20.
lxxxvi. Sir C. Scott-nak, 1903. április 14.
lxxxvii. Báró Eckardstein, 1902. október 7.
lxxxviii. Sir E. Satow, Nos. 304 és 306, távirat, október 15.
lxxxix. Báró Eckardstein-nek, 1902. október 11.
xc. Sir E. Satow-nak, No. 259, távirat, október 16.
xci. Mr. Buchanan-nek, No. 278, 1902. November 3.
xcii. Metternich hercegnek, 1902. november 6.
xciii. Mr. Buchanan, No. 224, november 4.
xciv. Mr. Buchanan-nek, 1903. június 20.
xcv. Mr. Buchanan, 1903. július 8.
xcvi. Sir F. Lascelles, No. 30, Szigorúan Bizalmas.
xcvii. Sir D. Stewart-nak, 1904. július 8.
xcviii. Sir F. Lascelles, No. 227, 1904. október 21.
xcix. Sir F. Lascelles-nek, No. 53, távirat, október 24.
c. Sir F. Lascelles, No. 32, távirat, titkos, 1904. december 25.